

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Edmundo Bernoto,
V kurso, civilinės ir verslo teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

**CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose ir 6.228(4) straipsnyje įtvirtintų sandorio negaliojimo
pagrindų santykio analizė**

**Analysis of the Relationship between the Grounds for Invalidity of the Transaction
Established in Articles 1.90 and 1.91 of the Civil Code and Article 6.228(4)**

Vadovas: Vyr. lekt. dr. Tadas Varapnickas

Recenzentas: Partnerystės prof. dr. Laurynas Didžiulis

Vilnius

2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Darbo tikslas yra išanalizuoti CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų, kai sandoris sudarytas iš esmės suklydus arba dėl apgaulės vartojimo ir ne vartojimo sandoriuose (sutartyse), ir 6.228⁴ straipsnio, skirto nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje kontrolei, santykį. Darbe tiriamas minėtų skirtingų teisės normų tarpusavio ryšys bei kaip minėtas teisės normas taikyti kartu ir vienoms kitas papildyti. Tyrimo objektas yra CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtinti sandorio negaliojimo pagrindai ir nesąžiningos sąlygos kaip sutarties negaliojimo pagrindas.

Pagrindiniai žodžiai: sandorio negaliojimo institutas, sandorio negaliojimo pagrindų santykis, sandoris sudarytas suklydus, nesąžiningos sąlygos kaip sutarties negaliojimo pagrindas, negaliojantis sandoris.

The aim of the work is to analyse the relationship between the grounds for invalidity of a transaction established in Articles 1.90 and 1.91 of the Civil Code, when the transaction was concluded by material mistake or due to fraud in consumer and non-consumer transactions (contracts), and Article 6.228⁴, which is intended to control the use of unfair terms in a contract. The work examines the interrelationship of the aforementioned different legal norms and how the aforementioned legal norms can be applied together and to complement each other. The object of the research is the grounds for invalidity of a transaction established in Articles 1.90 and 1.91 of the Civil Code and unfair terms as a basis for invalidity of a contract.

Keywords: the institute of invalidity of a transaction, the ratio of grounds for invalidity of a transaction, the transaction concluded by mistake, unfair terms as a basis for invalidity of a contract, invalid transaction.

Turinys

IŽANGA	2
1. CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų analizė	6
1.1. Sandorių pripažinimas negaliojančiais dėl suklydimo	6
1.1.1. „Suklydimas“ v. „apgaulė“	6
1.1.2. CK 1.90 straipsnyje įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindai	7
1.2. CK 1.91 straipsnyje įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindai	12
2. Sandorio negaliojimo pagrindų taikymas vartojimo sutartyse	18
2.1. CK 1.90, 1.91, 6.228 ⁴ straipsnių taikymo atskleidimas	19
2.2. CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo atribojimas nuo CK 6.228 ⁴ straipsnio	22
3. CK 1.90, 1.91 ir CK 6.228 ⁴ straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo pasekmės...	28
IŠVADOS	34
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	35
SANTRAUKA	40
SUMMARY	41

IŽANGA

Temos aktualumas. Nagrinėjamos temos aktualumą Lietuvos teisės teorijai ir praktikai, pirmiausia, lemia pati sandorio negaliojimo kaip *ultima ratio* priemonės paskirtis. Analizuodami bet kokią teisinę sąvoką, turime atskleisti ne tik konkrečias taisykles atsakant į klausimą: „Kas yra šios teisės normos?“, bet ir teisinio reglamentavimo esmę, t. y. taisyklių, įtvirtintų teisės normose tikslą, kitaip tariant, turime užduoti papildomą klausimą: „Koks yra šių taisyklių tikslas?“ (Bartkus, 2023, p. 41). Taigi, pirmiausia, vertėtų nustatyti, ko siekiama sandorio pripažinimu negaliojančiu. Teisės doktrinoje sandorio negaliojimo instituto paskirtis aiškinama plačiai. Kaip antai sutarties pripažinimo negaliojančia galimybė leidžia užtikrinti civilinių santykių teisėtumą, stabilumą, įgytų teisių ilgaamžiškumą ir jų gerbimą. Be to, įstatymų leidėjas, nustatydamas sandorių negaliojimo pagrindus, siekia užtikrinti sandorių ir jų pagrindu susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumą (Jaruševičius, 2007, p. 278 - 279). Kiti teisės mokslininkai įžvelgia dar vieną sandorio negaliojimo paskirties alternatyvą: „vienas iš sandorių pripažinimo negaliojančiais tikslų yra pašalinti tas turtines pasekmes, kurios jau kilo vykdant tokį sandorį, nes jei sandoris dar nepradėtas vykdyti, nekyla klausimas ir dėl įvykdymo pagal tokį sandorį grąžinimo.“ (Dambrauskaitė, 2003, p. 82). Taigi, negaliojimo instituto paskirtis yra būtent susijusi su tuo, kad yra tam tikrų defektų, dėl kurių sutartis neturėtų būti vykdoma, ar jos vykdymas būtų neteisingas / nesąžiningas. Šio magistro darbo tyrimas apribojamas sandorio negaliojimo institutą reglamentuojančiais Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 1.90, 1.91 straipsniais ir CK 6.228⁴ straipsniu, skirtu nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje kontrolei. Atliekant tyrimą pastebėta, kad teisės doktrinoje užsimenama: „pasitaiko atvejų, kai, dėl vienokių ar kitokių priežasčių nenorėdamos atskleisti savo tikrųjų ketinimų, šalys sudaro sutartis, kuriose jų valia įtvirtinama tik fiktyviai arba kuriomis yra dengiami kitokios teisines pasekmes nustatantys susitarimai.“ (Dambrauskaitė, 2011, p. 1417). Analizuojant teismų praktiką (pvz.: Kauno apygardos teismo 2024 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje) pastebėta, kad net ir teisės doktrinoje minėtu atveju, šalys ilgainiui po fiktyvios sutarties sudarymo linkusios remtis CK 1.90, 1.91 straipsniais, tam, kad grįžtų į tą padėtį, kuri buvo iki sutarties sudarymo. Minėtą situaciją galima aiškinti tuo, kad fiktyvų sandorį sudariusių šalių valia buvo sudaryti kitą sandorį. Taigi sutarčių negaliojimo institutas yra prevencinė priemonė civilinių teisinių santykių stabilumui užtikrinti.

Teisinis pagrindas sutartį pripažinti negaliojančia gali kilti dėl įvairių aspektų. Civilinės teisės doktrinoje skiriamos keturios sąlygos, kurios yra reikalingos, kad sandorį

būtų galima laikyti galiojančiu: 1) sandorį sudarantys asmenys turi būti veiksnūs, o juridiniai asmenys turi turėti atitinkamą teisnumą; 2) sandorio turinys turi atitikti įstatymuose nurodytus reikalavimus; 3) sandorio dalyvių valios išraiška turi atitikti tikrąją jų valią; 4) sandoris turi būti išreikštas įstatymų nustatyta forma. Iš to darytina išvada, kad negaliojančiu laikomas toks sandoris, kuris pažeidus įstatymo reikalavimus, nesukelia tų teisinių pasekmių, kurių siekė jo dalyviai, sudarydami sandorį (Jaruševičius, 2007, p. 276). Pažymima, kad sandoris gali būti pripažintas (ne)galiojančiu (ne)esant tikrosios šalies valios atitinkamam sandoriui sudaryti. Valios (ne)buvimas gali pasireikšti tiek dėl pačios šalies neapdairumo / nerūpestingumo, tiek ir dėl kontrahento kaltės. Nacionaliniu lygmeniu įstatymų leidėjas CK 1.90 straipsnio 1 dalyje: „Iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti <...> pripažintas negaliojančiu...“ - įtvirtinęs, kad vienas iš pagrindų sandorio negaliojimo instituto taikymui yra sandoris, kuris buvo sudarytas būtent suklydus ir suklydus iš esmės. Kitoje teisės normoje, t. y. CK 1.91 straipsnio 1 dalyje, įstatymų leidėjas įtvirtinęs, kad dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį. CK 1.91 straipsnyje įtvirtinti sandorio negaliojimo pagrindų objektai (apgaulė ir kt.) gali pasireikšti ir vartojimo sutartyse. Kaip antai teisės mokslininkų publikacijose iliustruojamas pavyzdys, kad internetinėje erdvėje vartojimo sutarties sudarymo metu prekiautojai gali sukurti iliuziją apie vartotojo gaunamą naudą pritaikius jam nuolaidą, kurios iš tiesų nėra (Totoraitis, 2020, p. 110). Magistro darbe dėl leidžiamos apimties nebus atskirai išsamiai tiriami atvejai dėl smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu, tačiau tam tikri svarbūs aspektai paminėtini. Darbe siekiama ištirti minėtų skirtingų teisės normų ir CK 6.228⁴ straipsnio nuostatų tarpusavio santykį ir, ar egzistuoja galimybė tas teisės normas taikyti kartu ir vienas kitas papildyti.

Tyrimo objektas. CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtinti sandorio negaliojimo pagrindai, kai sandoris sudarytas iš esmės suklydus arba dėl apgaulės, vartojimo ir ne vartojimo sandoriuose (sutartyse), ir 6.228⁴ straipsnis, skirtas nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje kontrolei. Magistro darbe dėl leidžiamos apimties nebus atskirai išsamiai tiriami atvejai dėl smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu.

Darbo tikslas. Išanalizuoti CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų, kai sandoris sudarytas iš esmės suklydus arba dėl apgaulės vartojimo ir ne vartojimo sandoriuose (sutartyse), ir 6.228⁴ straipsnio, skirto nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje kontrolei, santykį: bendrieji sandorio negaliojimo pagrindai v. specialus sandorio negaliojimo pagrindas.

Darbo uždaviniai:

- 1) išanalizuoti CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintus sandorio negaliojimo pagrindus, kai sandoris sudarytas suklydus arba dėl apgaulės;
- 2) ištirti CK 1.90, 1.91 straipsniuose bei 6.228⁴ straipsnyje įtvirtintų teisės normų taikymo vartojimo sutartyse ypatumus;
- 3) ištirti CK 1.90, 1.91 ir 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo pasekmes.

Tyrimo metodai:

- 1) teleologinis metodas naudojamas vertinant CK 1.90, 1.91 ir 6.228⁴ straipsnių teisinio reglamentavimo paskirtį ir pateikiant galimas teisės normų interpretacijas bei tų interpretacijų padarinius.
- 2) Sisteminės analizės metodas naudojamas analizuojant sandorio negaliojimo pagrindų reglamentavimą Lietuvos teisės aktuose bei teisinius ginčus, kilusius dėl tiriamo instituto (ne)taikymo.
- 3) Analizės metodu nagrinėjamos sandorio negaliojimo pagrindus reglamentuojančių teisės aktų normų turinys, reikšmė, praktikoje išskylantys probleminiai aspektai.
- 4) Lingvistinis metodas naudojamas išsiaiškinti lingvistinį teisės normų turinį, išreikštą žodžiais: „suklydimas“, „apgaulė“, „vartotojas“, „sandoris“, „sutartis“, „vartojimo sutartis“.
- 5) Loginis metodas naudingas pateikiant apibendrinimus bei išvadas.

Darbo originalumas. Lietuvos teisės doktrinoje yra teisės mokslininkų dedikuotų publikacijų būtent sandorių galiojimo tematikai: A. Dambrauskaitė, „Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje“, leidinyje Socialinių mokslų studijos, 2011, Nr. 3(4), p. 1417 - 1441; A. Dambrauskaitė „Sandorių negaliojimo teisinės pasekmės“ Vilnius: Justitia, 2009, A. Dambrauskaitė „Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos“, Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, t. 37(29). Vyr. lekt. dr. S. Drazdauskas daktaro disertacijoje „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“, 2008 m., taip pat yra skyrės dėmesio sutarčių (ne)galiojimo aspektams nagrinėti. Visgi Lietuvoje stokojama mokslinių

straipsnių ar publikacijų, skirtų analizuoti būtent CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose ir 6.228⁴ straipsnyje įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų santykį ir tarpusavio ryšį. Magistro darbo autoriaus žiniomis Vilniaus universitete Teisės fakultete per pastaruosius penkerius metus buvo rašyta magistro darbų, kuriuose bent kiek buvo analizuotos sandorio negaliojimo institutą reglamentuojančių teisės aktų nuostatos: J. Drėgvaitė (Vadovė: Doc. Dr. V. Vėbraitė) „Sandorių negaliojimas dėl valios trūkumų“ (2019 m.), M. Makutytė (Vadovas: lekt. dr. V. Mitkevičius) „Įmonės sudarytų sandorių nugrinčijimas: teorija ir praktinės problemos“ (2022 m.). Tačiau darbo autorius nerado magistro darbo, analizuojančio būtent minėtų skirtingų teisės normų tarpusavio santykį ir, ar egzistuoja galimybė tas teisės normas taikyti kartu ir vienoms kitas papildyti. Šis magistro darbas, tikimasi, praturtins sandorio negaliojimo pagrindų santykio analizės doktriną, akcentuojant minėtų teisės normų probleminius įgyvendinimo aspektus.

Svarbiausi šaltiniai. Magistro darbo nagrinėjamai temai ištirti itin svarbus CK, siekiant nustatyti, kaip Lietuvos įstatymų leidėjas yra reglamentavęs asmenų teisę nugrinčyti sudarytą sandorį. Reikšmingi ir tarptautiniai šaltiniai, numatantys vartotojų teisių apsaugą kaip antai 2011/83/ES Vartotojų teisių direktyva (angl. *Consumer Rights Directive*), kuri buvo priimta 2011 m. lapkričio 25 d. ir įsigaliojo 2014 m. sausio 13 d. bei vėlesni jos pakeitimai ir papildymai. Taip pat svarbi ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo, Lietuvos teismų praktika, kurie leidžia pažvelgti į sudaryto sandorio teisinių pasekmių anuliavimo instituto įgyvendinimą iš praktinės pusės. Darbe analizuojamos ir Lietuvos bei užsienio valstybių teisės mokslininkų publikacijos, doktrina, kuriose nagrinėjami su magistro darbe tiriamais tam tikrais sandorio negaliojimo pagrindais susiję aspektai.

1. CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų analizė

1.1. Sandorių pripažinimas negaliojančiais dėl suklydimo

1.1.1. „Suklydimas“ v. „apgaulė“

Prieš pradedant analizuoti CK 1.90 straipsnyje įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindus, būtų pravartu apibrėžti „suklydimo“ sąvoką, kuri, akivaizdu, kad yra pagrindinė teisės normos pavadinimo: „Dėl suklydimo sudaryto sandorio pripažinimas negaliojančiu“ dalis. Tarptautinės privatinės teisės unifikavimo instituto Romoje parengtų UNIDROIT principų 3.2.1. straipsnyje pateikiamas „klaidos“ apibrėžimas: „Klaida yra klaidinga prielaida susijusios su faktinėmis arba teisinėmis aplinkybėmis, egzistuojančiomis sutarties sudarymo metu“, t. y. klaida gali būti teisės arba fakto (UNIDROIT, 2016, p. 100). Lingvistiškai analizuojant teisės normos turinį, „suklydimas“ aiškinamas kaip nutolimas nuo tiesos (Žodynas.lt, 2020-2025, žr. 2025 m. kovo 9 d.). Kadangi CK 1.63 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad dvišaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia, todėl, perfrazuojant, „tiesa“ gali būti tapatinama su sandorio šalies valia. O dėl suklydimo sandoris yra sudarytas nesant šalies valios. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad Lietuvos teismų praktikoje asmens „suklydimas“ nėra pasitikėjimo sinonimas, kitaip tariant vien tai, kad ieškovas pasitikėjo atsakovu, teismo vertinimu, patvirtino ne ieškovo suklydimą, o jo neapdairumą ir nerūpestingumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Teisės doktrinoje suklydimas apibrėžiamas kaip neteisingas sudaromo sandorio suvokimas, nesvarbu, kaip elgiasi kiti asmenys. Suklydimo atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Tai gali būti sudaroma sandorio turinio arba valios raiškos klaida (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 198). Teisės mokslininkai doktrinoje išskiria keletą priežasčių dėl ko asmuo, sudarydamas sandorį gali suklysti. Pirma, suklydimo šaltinis gali būti paties sandorio esmė (*error in negotio*) - šis suklydimas pasireiškia tuo, kad sandorio šalis klaidingai suvokia sudaromo sandorio prasmę, t. y. faktiškai sudaro kitos rūšies sandorį, o ne tą, kurį norėjo. Antra, gali būti suklystama dėl sandorio dalyko (*error in corpore*) - pavyzdžiui, kai pirkėjas suklysta dėl pirkimo-pardavimo sutarties objekto. Trečia, gali būti suklystama dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso (*eros in persona*), kai kita sandorio šalis turi esminę reikšmę sudarant sandorį. Ketvirta, teisės doktrinoje pažymima, kad egzistuoja kitos esminės sąlygos ar aplinkybės (Papirtis *et al*, 2005, p. 47 - 48).

Galima būtų paklausti, ar asmuo, sudarydamas sandorį, (ne)žino tam tikrų aplinkybių ir jeigu tas aplinkybes žinotų arba ne, sandorio asmuo nesudarytų - yra apgaunamas, ar visgi klysta? Lingvistiškai analizuojant CK 1.91 straipsnyje minimą „apgaulės“ sąvoką, matyti, kad lietuvių kalbos žodyne giminiškas minėtai sąvokai „apgavikas“ aiškinamas kaip „sukčius“ (Žodis.eu, 2025, žr. 2025 m. kovo 15 d.). Sutartinėje teisėje apgaule laikomi aktyvūs šalies veiksmai, kai ji pateikia melagingą informaciją kitai šaliai, siekdama ją paskatinti sudaryti sutartį, taip pat tylėjimas, tai yra svarbių sutarčiai sudaryti aplinkybių slėpimas, kai jas šalis privalėjo atskleisti kitai šaliai pagal įstatymą, ar sąžiningumo principo reikalavimus (Mikelėnas, 1996, p. 415 – 416). Platus apgaulės sampratos aiškinimas civilistikoje visiškai pateisinamas. Apgaunančioji šalis piktam panaudoja jai žinomus faktus, šie faktai nežinomi kitai šaliai arba ji dėl šių faktų klysta. Jei tokiais atvejais apgautoji šalis, vadovaudamasi neteisingai suvoktomis aplinkybėmis, sudaro nenaudingą sutartį arba suklydusi disponuoja turtu, toks aktas nėra laisvas, jame trūksta laisvos valios (Pranka, 2012, p. 665). Plačiau „apgaulės“ sąvoka civilinės teisės ir CK 1.91 straipsnio konteksto prasme bus analizuojama magistro darbo 1.2. skyriuje „CK 1.91 įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindai“.

Apibendrinant, lingvistiniu požiūriu „suklydimo“ ir „apgaulės“ sąvokos objektyviai skiriasi sprendimo sudaryti sutartį kilmės šaltiniu. Vienu atveju sandorio dalyvis subjektyviai susikuria iliuzines prielaidas, susijusias su faktinėmis arba teisinėmis aplinkybėmis, egzistuojančiomis sutarties sudarymo metu. O „apgaulės“ sąvokos vartojimui būtina, kad kita sandorio šalis (ne)atliktų tam tikrų veiksmų, sukuriančių iliuziją, t. y. tam tikras aplinkybes, kurios lemtų šalies (-ių) sprendimą sudaryti sandorį.

1.1.2. CK 1.90 straipsnyje įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindai

Nacionaliniu lygmeniu įstatymų leidėjas CK 1.90 straipsnio 1 dalyje: „Iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti <...> pripažintas negaliojančiu...“ - įtvirtinęs, kad vienas iš pagrindų sandorio negaliojimo instituto taikymui yra sandoris, kuris buvo sudarytas būtent suklydus ir suklydus iš esmės. CK 1.90 straipsnio 2 dalyje aiškinama, kad suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu. Pasak teisės mokslininkų, „suklydimas“ priskiriamas prie valios trūkumo ir tai reiškia, kad nesant šalių valios sudaryti sandorį, pastarasis neturi esminio elemento - abiejų šalių valios sutapimo dėl sandorio sudarymo. Sudariusio sandorį asmens valią lėmė neteisingai suvoktos esminės sandorio aplinkybės arba netiksli valios raiška (Mikelėnas *et al.*, 2001, p. 198). Darbo autoriaus nuomone, sandorio šalies suklydimą gali

lemti įvairios aplinkybės: šalies neatsargumas, įvykusi klaida, kitos šalies tylėjimas ar klaidingos informacijos teikimas ir kt. Atkreiptinas dėmesys, kad „suklydimas“ turi būti sąžiningas, o ne apsimestinis. Teisės doktrinoje užsimenama: „pasitaiko atveju, kai, dėl vienokių ar kitokių priežasčių nenorėdamos atskleisti savo tikrųjų ketinimų, šalys sudaro sutartis, kuriose jų valia įtvirtinama tik fiktyviai arba kuriomis yra dengiami kitokias teisinės pasekmes nustatantys susitarimai.“ (Dambrauskaitė, 2011, p. 1417). Pasak teisės doktrinos, pasikeitus faktams ar teisės normoms, negalima sandorio pripažinti negaliojančiu dėl to, kad jis neva sudarytas suklydus (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 198). Teisės doktrinoje teigiama, kad sprendžiant dėl simuliacijos pasekmių, šalių tarpusavio santykiuose pirmenybė teikiama slaptajam (bet tikrajam) sandoriui (arba tikrajam susitarimui, kad nebus sukurta jokių teisinių pasekmių), nes jame išreikšta tikroji šalių valia. Tai reiškia, kad slaptasis sandoris nėra savaime negaliojantis. Jeigu sandoris sudarytas kitam sandoriui pridengti, taikomos tos taisyklės, kurios būtų taikomos sandoriui, kurį šalys iš tikrųjų turėjo omenyje. Dėl tariamų sandorių pasekmių kodifikuotame įstatyme nėra įtvirtinta specialių nuostatų, tačiau apsimestinių sandorių atveju CK įtvirtintos taisyklės dėl sąžiningų trečiųjų asmenų teisių gynimo Lietuvos teismų praktikoje išplečiamos ir taikomos tariamųjų sandorių atžvilgiu – šalys negali panaudoti tariamojo sandorio prieš sąžiningus trečiuosius asmenis, kurie, patikėję esant sandorį, įgijo pagal jį tam tikras teises ir (ar) pareigas (Dambrauskaitė, 2011, p. 1438). Teisės doktrinoje aiškinama, kad esminiu laikytinas suklydimas dėl svarbių sudariusiam sandorį asmeniui aplinkybių, kurias teisingai suvokiant sandoris nebūtų sudarytas. Gali būti suklysta dėl paties sudaromo sandorio pobūdžio (rūšies). Antai pagal sandorį perduodamas daiktas. Viena sandorio šalis mano daiktą parduodanti, o kitai atrodo, kad šis dovanojamas. Šiuo atveju sandoris praktiškai laikytinas nesudarytu, nes šalių valia nesuderinta. Esminiu laikytinas suklydimas dėl kontrahento asmens, pavyzdžiui, sudarant neatlygintinius sandorius (dovanojimo, panaudos ir kt.), sandorius atlikti kūrybinį darbą (padaryti išradimą, sukurti kūrinį, pramoninio dizaino ir kitokius kūrybinio darbo produktus), kai kontrahento asmens sudarant sandorius, kuriems įvykdyti yra svarbi turtinė atitinkamo asmens padėtis. Esminiu laikytinas suklydimas dėl sandorio dalyko tapatumo, vertės tinkamumo naudoti pagal paskirtį. Suklysta dėl tapatumo, kai asmuo mano įgijęs auksinį daiktą, tam tikro dailininko paveikslo originalą, o iš tikrųjų įgyja varinį daiktą, paveikslo kopiją arba kito dailininko paveikslo originalą ir panašiai. Tačiau suklydimas įgyjant paveikslo kopiją, kai vietoj vieno dailininko paveikslo kopijos įgyjama kito dailininko paveikslo kopija, nelaikytinas esminiu. Šiuo atveju įgyjami tos pačios rūšies daiktai ir autorystė neturi esminės reikšmės. Esminiu laikytinas suklydimas dėl daikto antikvarinio

pobūdžio, antikvarinį daiktą pagaminusio dailininko ar meistro. Esminės yra tos savybės, dėl kurių daiktai priskiriami prie tam tikros kategorijos. Suklydimas laikytinas esminiu, kai sudarant sandorį buvo aptarti kaip esantys tam tikri faktai ar aplinkybės, kurių iš tikrųjų nebuvo, bet tokios aplinkybės ir lėmė sandorio sudarymą (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 199). Palyginimui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nurodoma, kad suklydimas – tai neteisingas sudaromo sandorio suvokimas; suklydimu atveju neteisingai suvokiamas sandorio turinys arba neteisingai išreiškiama valia sudaryti sandorį. Dėl suklydimu sudaryti sandoriai turi valios trūkumą; ją nulemia neteisingai suvoktos esminės sandorio aplinkybės arba netiksli valios išraiška. Esminiu laikytinas suklydimas dėl svarbių sudariusiam sandorį asmeniui aplinkybių, kurias teisingai suvokdamas asmuo sandorio nebūtų sudaręs. Dėl suklydimu sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu, jeigu konstatuojama, kad suklydimas buvo esminis, t. y. konstatuojama dėl suklydimu fakto ir jo esmingumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje). Atkreipiamas dėmesys ir į tai, kad suklydimu nėra laikomas ir pareigų, kilusių iš prigimtinės teisės, vykdymas. Vienoje byloje ieškovas bylos nagrinėjimo metu įrodinėjo, kad, sudarydamas 2022 m. kovo 8 d. susitarimą, kuriuo šalys tarėsi dėl ieškovui grąžintino avanso grąžinimo sąlygų, iš esmės suklydo, nes nesuvokė, kad nebeturi pareigos sudaryti sutartį, nes šalių preliminarioji sutartis jau buvo pasibaigusi 2021 m. gruodžio 31 d. Teismams konstatavus, kad preliminarioji sutartis nepasibaigė 2021 m. gruodžio 31 d., ieškovo argumentai dėl suklydimu sudarant ginčijamą sandorį neatitinka byloje nustatytų faktinių aplinkybių – kad preliminarioji sutartis nepasibaigė joje nurodytą dieną, kad šalių konkludentiniais veiksmais buvo pratęsta, kad ieškovas dėl karo baimės atsisakė sudaryti pagrindinę sutartį ir, siekdamas atgauti sumokėtą avansą, sudarė ginčijamą susitarimą. Šios teismų nustatytos aplinkybės leido teismams padaryti pagrįstą išvadą, kad ieškovas neįrodė vienos iš būtinųjų sąlygų pripažinti sandorį negaliojančiu vadovaujantis CK 1.90 straipsniu – savo suklydimu, todėl teismai pagrįstai atmetė šį ieškovo reikalavimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje).

Analizuojant nacionalinių teismų praktiką, pastebima, kad antras iš pagrindų sandorio negaliojimo instituto taikymui yra sandoris, dėl esminių sandorio elementų, buvusių sandorio sudarymo metu. Vienoje byloje ieškovas prašė pripažinti vienašalį sandorį, kuriuo atsisakyta pirkti iš valstybės nuomojamą žemės sklypą, negaliojančiu. Kasatorius byloje įrodinėjo, kad jo ginčijamas sandoris turi valios trūkumą – kasatorius buvo neteisingai suprasęs, niekada neketino nepirkti žemės sklypo, kurį visą gyvenimą dirbo. Taigi vienašalis sandoris byloje buvo ginčijamas kaip sudarytas iš esmės suklydus (CK 1.90 straipsnis). Atsisakymas pirkti žemės sklypą surašytas ne paties kasatoriaus, o

Žemėtvarkos skyriaus vyresniosios specialistės. Bylos duomenimis, kasatorius yra itin garbaus amžiaus, nesugeba aiškiai rašyti, visą gyvenimą ūkininkauja žemėje, dėl kurios buvo sudarytas ginčijamas sandoris, šią žemę visada laikė savo protėvių žeme, ilgą laiką nuomojo iš valstybės, buvo pateikęs prašymą šį žemės sklypą pirkti. Tam, kad būtų sudarytas vienašalis sandoris, labai svarbią reikšmę turi sudarančio asmens vidinė valia, kuriai susiformuoti reikia turėti motyvus ir tikslą. Teisinę reikšmę turi tik tiesioginis teisinis tikslas, kurio siekia sandorį sudarantis asmuo; nuo to ir priklauso to sandorio teisinė prigimtis, todėl būtina nustatyti, ar kasatorius tikrai norėjo ir siekė atsisakyti pirkti iš valstybės nuomotą žemės sklypą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienas iš pagrindų sandorio negaliojimo instituto taikymui gali būti sandorio šalies individualios savybės. Asmens amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika ir kita yra svarbūs, kai vertinama, ar asmuo be suklydimo suvokė ar galėjo suvokti sandorio sudarymui svarbias aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje). Vienoje byloje teismas, nagrinėdamas bylą, lingvistiškai rėmėsi įstatyme įtvirtinta teisės norma, reglamentuojančia, kad suklydimu laikoma klaidinga prielaida apie egzistavusius esminius sandorio faktus sandorio sudarymo metu. Suklydimas turi esminės reikšmės, kai buvo suklysta dėl paties sandorio esmės, jo dalyko, ar kitų esminių sąlygų arba dėl kitos sandorio šalies civilinio teisinio statuso, ar kitokių aplinkybių, jeigu normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis. Suklydimas negali būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo arba dėl aplinkybių, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi ji pati, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti (CK 1.90 straipsnio 2, 4 ir 5 dalys). Byloje ieškovai (dukra K. K. ir jos tėvas A. J.) kreipėsi į teismą su ieškiniu, be kita ko, ir dėl dovanojimo sutarties pripažinimo negaliojančia dėl ieškovo A. J. suklydimo (CK 1.90 straipsnis). Tėvas – ieškovas padovanojo savo anūkei (atsakovei) butą, kurį anksčiau pirkimo–pardavimo sutartimi ieškovė K. K. savo lėšomis nusipirko iš atsakovo R. Ž., t. y. pirkimo–pardavimo sutartyje apsimestinai, kaip buto pirkėjai, buvo nurodyti K. K. tėvai, o ieškovė su savo tėvais buvo susitarusi, kad jie bute galės gyventi arba jį išnuomoti bei gauti iš to pajamas. Buvo sutarta, kad butas iš tiesų yra ieškovės, o tėvai juo naudosis iki gyvos galvos. Tai, kas minėta, žinojo visi ieškovų artimieji. Dovanojimo sutartį ieškovas A. J. su atsakove A. J. sudarė dėl esminio suklydimo, nes dėl savo amžiaus (tuo metu jam buvo (duomenys neskelbtini) metai) buvo pamiršęs, jog butą pirko ieškovė, o jam ir jo sutuoktinei butu tik leido naudotis iki mirties. Dovanojimo sutartis

ieškovės nuomone yra negaliojanti dėl esminio ieškovo A. J. suklydimo, laikant, jog jis yra tikrasis buto savininkas ir gali sudaryti tokią sutartį. Teismas padarė išvadą, jog sudarius ginčijamą dovanojimo sutartį, atsirado tokio sandorio teisinę prigimtį atitinkantys teisiniai padariniai, kurių sandorio šalys realiai ir siekė. Pasak teismo, ieškovas, sudarydamas ginčo buto dovanojimo sandorį, nėra dėl ko nors suklydęs, kad buto dovanojimas atsakovei būtų neatitikęs tikrosios A. J. valios, kadangi jis pats nurodė, jog buvo įsitikinęs, kad butas jam priklauso nuosavybės teise, kol dukra K. K. nepasakė kitaip. Byloje teismas akcentuoja, kad dėl suklydimo sudarytas sandoris savo prigimtimi yra nugincijamas sandoris (CK 1.78 straipsnio 2 dalis), kuris teismo gali būti pripažintas negaliojančiu tik esant šio sandorio šalies reikalavimui pripažinti tokį sandorį negaliojančiu, pareikštam ieškinio ar priešieškinio forma (Kauno apygardos teismo 2024 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Kitas sandorio negaliojimo, pagal CK 1.90 straipsnio 1 dalį, pagrindas yra klydusios šalies ieškinio padavimas teismo tvarka. CK 1.90 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį. Pasak teisės mokslininkų, sandorį priskirti prie nugincijamų ir pripažinti negaliojančiu galima tik pagal sudariusio sandorį asmens ieškinį, ir tik esant pagrindo: suklydus reiškiant valią ar dėl sandorio turinio. Asmeniui nepareiškus ieškinio, sandoris lieka galioti. Nenustačius suklydimo fakto, sandoris paliekamas galioti, nes negalima leisti kitai sandorio šaliai piktnaudžiauti suklydimo motyvais. Suklydimas dėl sudaromo sandorio motyvų, net jeigu šiuos motyvus kita sandorio šalis žinojo, nėra pagrindas pripažinti sandorį negaliojančiu (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 198).

Galiausiai, sandorio negaliojimo instituto taikymui yra svarbus sandorio šalių valios nesutapimas kaip teisinis pagrindas. Lietuvos teismų praktikoje yra bylų, kuriose sandoris teismo pripažintas negaliojančiu, kai sandoris neatitiko sandorį sudarančios šalies valios. Kaip antai kasacinėje byloje buvo sprendžiama dėl materialiosios teisės normų, reglamentuojančių dovanojimo ir naudojimosi nekilnojamuoju daiktu tvarkos nustatymo sutarties pripažinimą negaliojančia dėl sutarties šalių valios trūkumo, aiškinimo ir taikymo. Ieškovai teigė, kad jie atsakovui padovanojo daugiau žemės, nei buvo sutarta, kad atsakovas juos apgavo, tik pas notarą prieš sutarties sudarymą pateikdamas žemės sklypo planą, kuriame nebuvo aiškiai sužymėtos nei kiekvienam iš ieškovų priklausančios žemės sklypo dalys, nei žemės sklype esantys statiniai, pagal kuriuos ieškovams būtų buvę lengviau įvertinti, ar plane pažymėta dovanojama žemės sklypo dalis atitinka jų tikruosius ketinimus. Teismai konstatavo, kad ieškovai suklydo iš esmės, pasirašydami dovanojimo ir naudojimosi nekilnojamuoju daiktu tvarkos nustatymo sutartį ir prie jos pridėtą naudojimosi žemės sklypo dalimi planą, nes manė, jog dovanojo žemės mažiau, nei vėliau

paaikškėjo. Teismų nustatyta, kad ieškovai neturėjo tikslo atsisakyti savo dirbamos ir daržui naudojamos sklypo dalies – po sandorio sudarymo ilgiau nei metus naudojos žemės sklypo dalimi, kurios jie neplanavo dovanoti (šiltnamyje augino daržoves, darže sodino augalus). Tik tuomet, kai atsakovas užteršė ieškovų naudotą dirvą cheminiais preparatais ir išnaikino uogakrūmius, ieškovai sužinojo, kad ir ši žemės sklypo dalis sandoriu buvo perleista atsakovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje byloje teismas pripažino automobilio pirkimo-pardavimo sandorį negaliojančiu, kadangi po automobilio pardavimo iš varžytynių paaikškėjo, jog jis neidentifikuotinas, todėl negali būti Lietuvos Respublikoje registruojamas ir dalyvauti viešajame eisme, taigi negali būti naudojamas pagal tiesioginę paskirtį – žmonėms ir (arba) kroviniams vežti. Atsakovas, perduodamas tokį automobilį į civilinę apyvartą ir pardavinėdamas jį iš varžytynių, įvykdė ne visus pirmiau nurodytų teisės aktų reikalavimus, todėl prisiėmė dėl to jam tenkančią riziką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant, sandorio negaliojimo instituto (CK 1. 90 straipsnis) taikymo pagrindai gali būti: esminis suklydimas, esminiai sandorio elementai, buvę sandorio sudarymo metu (kai asmuo neteisingai suvokia esmines sandorio aplinkybes, netiksliai pats išreiškia valią), sandorio šalies individualios savybės (asmens amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika), klydusios šalies ieškinio padavimas teismo tvarka, sandorio šalių valios nesutapimas.

1.2. CK 1.91 straipsnyje įtvirtintos teisės normos taikymo pagrindai

Nacionaliniu lygmeniu įstatymų leidėjas CK 1.91 straipsnio 1 dalyje įtvirtinęs, kad dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo arba dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris, taip pat sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį. Taigi, galima būtų išskirti sandorio negaliojimo, pagal CK 1.91 straipsnį, pagrindų šešis objektus:

- 1) apgaulė;
- 2) smurtas;
- 3) ekonominis spaudimas;
- 4) realus grasinimas;
- 5) vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi sudarytas sandoris;
- 6) sandoris, kurį asmuo dėl susidėjusių aplinkybių buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis.

Dėl magistro darbe leidžiamos apimties nebus atskirai išsamiai tiriami atvejai dėl smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu, tačiau tam tikri svarbūs aspektai paminėtini.

Analizuojant pirmąjį sandorio negaliojimo pagrindo objektą pastebėta, kad teisės mokslininkų aiškinama, jog apgaule laikoma sandorį sudarančio asmens suklaidinimas dėl esminių sudaromo sandorio aplinkybių. Apgaulės turinį sudarančius veiksmus gali atlikti kita sandorio šalis ar kitas asmuo, nesantis sandorio šalimi. Apgaule gali būti sudarytas ir vienašalis sandoris. Apgaulė gali pasireikšti atliekant aktyvius veiksmus, teigiant tai, ko nėra. Taip pat bus apgaulė, kai nuslepiamos svarbios sandorio aplinkybės. Apgaulė yra ir tada, kai asmuo pats neteisingai suvokia savo sudaromo sandorio esmę, aplinkybes, o kita sandorio šalis, žinodama tai ir naudodamasi suklydimu, sudaro sandorį (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 203 - 204). Iš teismų praktikos matyti, kad pagal CK 1.91 straipsnį apgaulė – tai sandorį sudarančio asmens tyčinis suklaidinimas dėl esminių sandorio aplinkybių, kuris gali reikštis aktyviais veiksmais, taip pat svarbių sandorio aplinkybių nuslėpimu, sąmoningai siekiant galutinio tikslo – sudaryti sandorį tokiomis sąlygomis, kokių jis siekia. Apgaule galima pripažinti tyčinius veiksmus, kurie turi lemiamą įtaką šalies valiai susiformuoti. Apgaulės atveju apgautosios sandorio šalies valią paveikia kitos šalies ar trečiojo asmens nesąžiningi veiksmai (tiek aktyvūs, tiek ir nutylėjimas). Apgaulės atveju sudarytas sandoris yra ne sandorio šalies laisvos valios išraiškos rezultatas, o kitos sandorio šalies ar trečiojo asmens nesąžiningų veiksmų rezultatas. Jeigu apgaulės nebūtų buvę, apgautoji sandorio šalis sandorio arba apskritai nebūtų sudariusi, arba būtų sudariusi jį visiškai kitokiomis sąlygomis. Dėl to būtina analizuoti apgautosios sandorio šalies valios formavimosi procesą, jos tikruosius ketinimus, aiškintis, ar ji suvokė tikrąją sandorio, atskirų jo sąlygų, esmę, ar ji sprendimą dėl sandorio sudarymo, ar atskirų jo sąlygų, priėmė savarankiškai, ar veikiama kitų, pašalinių veiksnių. Sprendžiant dėl apgaulės konstatavimo, abiejų šalių veiksmai turi būti vertinami vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Kitoje kasacinio teismo byloje pateikiamas pavyzdys, akcentuojantis kontrahento informavimo svarbą: „Siekiant nustatyti suklaidinimo buvimą nagrinėjamuose santykiuose, pirmiausia būtina įvertinti finansų tarpininko elgesį, t. y. nustatyti, kokias informacines pareigas jis turėjo ir kaip jas vykdė, taip pat įvertinti, ar investuotojas, atsižvelgiant į konkrečias faktines bylos aplinkybes, galėjo suklysti dėl investavimo santykių esmės“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje). Kasacinis teismas yra konstatavęs, kad, pagal CK 1.91 straipsnyje įtvirtintą teisės

normą, apgaulė – tai sandorį sudarančio asmens tyčinis suklaidinimas dėl esminių sandorio aplinkybių, kuris gali reikštis aktyviais veiksmais, taip pat svarbių sandorio aplinkybių nuslėpimu, sąmoningai siekiant galutinio tikslo – sudaryti sandorį. Apgaule galima pripažinti tik tokius tyčinius veiksmus, kurie turi lemiamą įtaką šalies valiai susiformuoti. Kai reiškiamas reikalavimas pripažinti negaliojančiu dėl apgaulės sudarytą sandorį, byloje turi būti tiriama ir vertinama, ar atsakovas atliko tyčinius nesąžiningus veiksmus (tyčia pranešė tikrovės neatitinkančias žinias arba nutylėjo svarbias aplinkybes dėl esminių sudaromo sandorio elementų, siekdamas suklaidinti ieškovą), dėl kurių ieškovas buvo paskatintas sudaryti ne tokį sandorį, kokį jis iš tikrųjų siekė sudaryti, taip pat turi būti tiriamas bei vertinamas ir ieškovo elgesys tiek prieš sandorio sudarymą, tiek ir sudarant sandorį bei po sandorio sudarymo. Sprendžiant dėl apgaulės konstatavimo, abiejų šalių veiksmai turi būti vertinami vadovaujantis protingumo, teisingumo ir sąžiningumo principais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Teismų praktikoje pripažįstama, kad, kai reiškiamas reikalavimas pripažinti negaliojančiu dėl apgaulės sudarytą sandorį (CK 1.91 straipsnis), byloje turi būti tiriama ir vertinama, ar atsakovas atliko tyčinius nesąžiningus veiksmus (tyčia pranešė tikrovės neatitinkančias žinias arba nutylėjo svarbias aplinkybes dėl esminių sudaromo sandorio elementų, siekdamas suklaidinti ieškovą), dėl kurių ieškovas buvo paskatintas sudaryti ne tokį sandorį, kokį jis iš tikrųjų siekė sudaryti, taip pat turi būti tiriamas bei vertinamas ir ieškovo elgesys tiek prieš sandorio sudarymą, tiek ir sudarant sandorį bei po sandorio sudarymo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje)

Ginčijant sandorį dėl apgaulės (CK 1.91 straipsnio 1 dalis), iš esmės yra keliamas sandorį sudariusio asmens vidinės valios neatitikties jos išorinei išraiškai, nurodytai sudarytame sandoryje, dėl tam tikrų objektyvių aplinkybių, klausimas. Taigi, sprendžiant dėl tokio sandorio teisėtumo, pagrindinės įrodinėjimo dalyką sudarančios objektyvios aplinkybės yra tokios, dėl kurių asmens vidinė valia galėjo būti kitokia sandorio sudarymo metu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje).

CK 1.91 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta, kad dėl apgaulės sudaryto sandorio pripažinimo negaliojančiu faktas negali būti panaudotas prieš sąžiningus trečiuosius asmenis. Kaip antai vienoje byloje ieškovas (draudikas) reikalavo pripažinti negaliojančia su atsakovu D. K. sudarytą būsto draudimo sutartį ir iš kito atsakovo (banko) priteisti tam tikrą pinigų sumą. Ieškovės nuomone, ji buvo suklaidinta bei apgauta ir dėl banko veiksmų, kuris jau iki kreipimosi dėl draudimo išmokos gavimo žinojo, kad Draudimo sutartis sudaryta apgaule. Kasacinis teismas konstatavo, kad būsto draudimo sutartis sudaryta banko interesais, taip

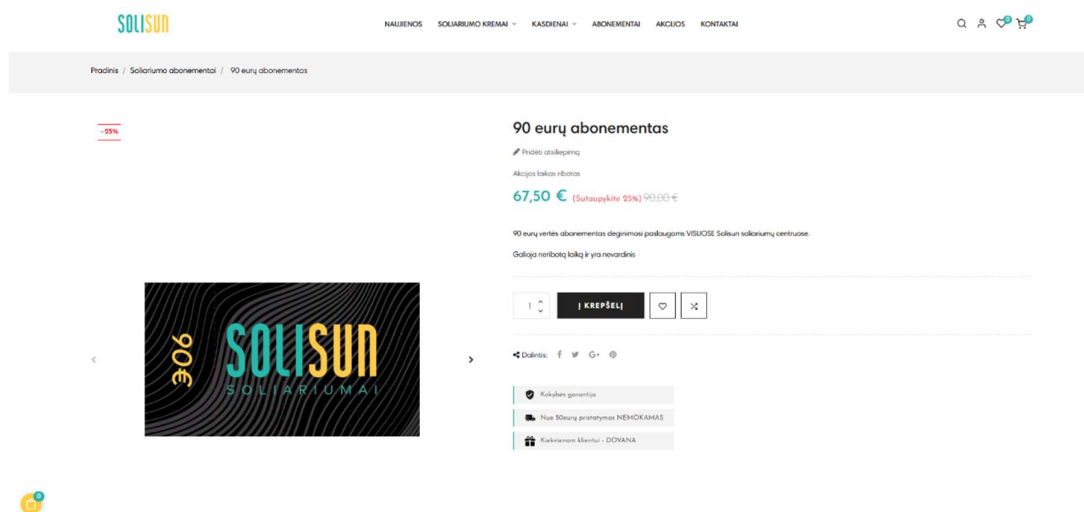
pat esminę reikšmę turi banko veiksmų kvalifikavimas Draudimo sutarties sudarymo, o ne jos vykdymo metu. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Vienoje byloje ieškovė įrodinėjo, jog atsakovė sandorio sudarymo metu nutylėjo, jog sandėlis yra nugriautas, kai iš tiesų yra likę tik įrašai Nekilnojamojo turto registre apie minėto sandėlio buvimą. Taip pat atsakovė aktyviais veiksmais siūlė sandėlio vietoje buvusį statinį (metalinių konstrukcijų konteinerius) pirkti, lyg būtų šio statinio savininkė, parodydama sandėlį jo buvimo vietoje, pateikdama sandėlio dokumentus, atlikdama jo vertinimą. Teismo vertinimu, ieškovė nepateikė įrodymų, kurie sudarytų pakankamą pagrindą pripažinti, jog sudarydama ginčijamą sutartį ieškovė buvo nesąžiningais atsakovės veiksmais apgauta. Teismas vertino, kad ieškovė, susipažinusi su sandėlio nuosavybės dokumentais, charakterizuojančiais duomenimis, nurodytais Nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išraše, Nekilnojamojo turto vertinimo ataskaita, kurioje nurodyti skirtingi sandėlį charakterizuojantys duomenys, pirkimo–pardavimo sutartimi ir Nekilnojamojo turto registro išrašu, kuriuose nurodoma, kad nuomos pajamų už šį sandėlį nėra gaunama, taip pat apžiūrėjusi daiktą faktiškai vietoje, matydama, jog ten yra biuras, dirba žmonės, jog faktiškai statinys daugiau nei du kartus didesnis, nei nurodytas pirkimo–pardavimo sutartyje (105 kv. m ir 40,26 kv. m), elgdamasi atidžiai ir rūpestingai, turėjo galimybę suprasti ir įsitikinti, kokios būklės faktiškai yra parduodamas sandėlis ir pareikšti atsakovei kaip pardavėjai pretenzijas dėl bet kokios daikto neatitikties pirkimo–pardavimo sutarties sąlygoms, tačiau to nepadarė. Dėl to padaryta išvada, kad savo elgesiu ir veiksmais ginčijamo sandorio pagrindu daiktą įsigijęs asmuo patvirtino, jog įgytas daiktas atitinka šalių suderintas sandorio sąlygas ir reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje).

Magistro darbo autoriaus pastebėjimu, praktikoje gali pasitaikyti atvejų kai viena sutarties šalis yra suklaidinama dėl kontrahento apgaulingų sutarties sąlygų formuluočių. Kaip antai vienoje internetinėje svetainėje yra siūloma įsigyti galiojančią neribotą laiką 90 eurų vertės abonementą deginimosi paslaugoms visuose „Solisun“ soliariumų centruose. Įvertinus tai, kad produkto kaina turi vieną iš svariausių arba net lemiamą įtaką vartotojo apsisprendimui dėl sandorio sudarymo, manytina, kad pasiūlymą akceptuojanti šalis galėtų tikėtis neterminuotos sutarties už vienkartinį mokestį: „Galioja neribotą laiką...“ (žr. 1 pav.). Analogiškai kasacinio teismo praktikoje taip pat akcentuojama sąžiningų sąlygų sutartyse svarba. Kasacinis teismas, investicinių paslaugų teikimo byloje sprendamas, ar investuotojas buvo suklaidintas, nurodė, kad yra svarbu įvertinti, ar banko klientui pateikta informacija buvo aiški ir nedviprasmiška ir ar ja remdamasis asmuo, kuris nėra

profesionalusis investuotojas, galėjo priimti sprendimą, suvokdamas galimų padarinių riziką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje).

1 pav.

Darbo autoriaus užfiksuota informacija „SOLISUN“ internetinėje svetainėje.

Todėl siekiant užtikrinti sutarčių sąlygų teisėtumą ir sąžiningumą, jų formuluotės turėtų būti kuo konkretesnės.

Analizuojant antrąjį sandorio negaliojimo pagrindo objektą teisės mokslininkų aiškinama, kad teisės doktrinoje atkreipiamas dėmesys, jog gali būti pripažinti negaliojančiais ne tik fizinių, bet ir juridinių asmenų sudaryti sandoriai. Smurtas, realus grasinimas, pavartoti prieš juridinio asmens organo funkcijas atliekančius ir turinčius teisę sudaryti sandorius juridinio asmens vardu fizinius asmenis yra pagrindas pripažinti juridinio asmens sudarytą sandorį negaliojančiu (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 204 - 205).

Analizuojant trečiąjį sandorio negaliojimo pagrindo objektą, teisės mokslininkų aiškinama, kad iš esmės ekonominis spaudimas pagal CK 1.91 straipsnį savo požymiais atitinka grasinimą, tačiau iš dalies ši norma konkuruoja su kitu sutarties pripažinimo negaliojančia pagrindu – esmine nelygybe (CK 6.228 straipsnis). (Drazdauskas, 2008, p. 228 - 229).

Analizuojant ketvirtąjį sandorio negaliojimo pagrindo objektą, teisės mokslininkų aiškinama, kad gali būti grasinama pakenkti sandorį sudarančiam asmeniui arba artimiesiems giminei (tėvams, vaikams, seneliams, vaikaičiams) ar kitiems asmenims (sutuoktiniui, sugyventiniui) arba jų turtui ar reputacijai. Grasinimas turi būti realus. Vertinant grasinimo realumą, reikia atsižvelgti į padarinius, kurių galėjo atsirasti atlikus veiksmus, kuriais buvo grasinama, šių padarinių realumą, jų pobūdį. Sandoris pripažintinas

negaliojančiu, kai grasinama atlikti tiek neteisėtus veiksmus (sumušti, nužudyti, sunaikinti turtą ir pan.), tiek teisėtus veiksmus (pvz., pranešti teisėsaugos institucijoms apie padarytą sunkų nusikaltimą ir pan.), nes abiem atvejais kitos šalies valia sudaryti sandorį nėra laisva – ją lemia grasinimas. Negali galioti sandoris, sudarytas patiriant šantažą. Nelaikytina grasinimu ketinimas kreiptis į teismą dėl kitai šaliai priklausančių teisių įgyvendinimo, kitos prievolės įvykdymo ir panašiai. Nėra pagrindo pripažinti sandorį negaliojančiu, kai grasinama nerimtai, juokaujant, kai grasinimas pagrįstas prietaisais ir panašiai. Yra pagrindo pripažinti negaliojančiu sandorį, sudarytą grasinant taikyti ekonominio poveikio priemones. Toks grasinimas laikytinas pakankamu pagrindu pripažinti sandorį negaliojančiu, jeigu nukentėjusioji šalis buvo ekonomiškai priklausoma nuo kitos sandorio šalies ir grasinimas ekonominio spaudimo priemonėmis buvo realus ir galėjo sukelti kitai šaliai didelių ekonominių sunkumų. Ekonominis spaudimas vertintinas kaip vienas iš realaus grasinimo būdų. Šis būdas dažniausia gali būti taikomas esant verslo santykiams. Siekiama paveikti kontrahento valią ir priversti jį sudaryti jam nenaudingą sandorį grasinant nenaudingais jam ekonominiais padariniais. Šiuo pagrindu sandorį galima pripažinti negaliojančiu, kai tokių padarinių savo nesąžiningais veiksmais realiai galėjo sukelti asmuo, siekęs priversti kitą asmenį sudaryti sandorį šiam nenaudingomis sąlygomis. Sandorį galima pripažinti negaliojančiu esant tokioms aplinkybėms: 1) kitas asmuo reikalavo sudaryti sandorį; 2) grasino ekonominiais padariniais, kurių atsiradimas priklausė nuo jo nesąžiningų veiksmų; 3) sandoris sudarytas akivaizdžiai nenaudingomis jį sudariusiam asmeniui sąlygomis; 4) nesant ekonominio spaudimo, sandoris nebūtų sudarytas. Vertinant ekonominį spaudimą, reikia atsižvelgti į šalių turtinę padėtį, ekonominio spaudimo realumą, dydį ir galimus padarinius (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 204 - 205).

Analizuojant šeštąjį sandorio negaliojimo pagrindo objektą, teisės mokslininkų aiškinama, kad gali būti pripažintas negaliojančiu sandoris, kuris sudarytas susiklosčius sunkioms aplinkybėms ir aiškiai nenaudingomis sandorį sudariusiam asmeniui sąlygomis, kai kita sandorio šalis, žinodama apie tokias aplinkybes, savanaudiškai jomis pasinaudojo. Sandorį šiuo pagrindu galima pripažinti negaliojančiu tik esant tokioms sąlygoms: 1) susiklosčiusios nepriklausomos nuo kitos sandorio šalies aplinkybės (stichinė nelaimė, gaisras, liga, šeimos nario mirtis, nedarbas ir pan.), dėl kurių asmuo buvo priverstas sudaryti sandorį aiškiai nenaudingomis jam sąlygomis; 2) kita sandorio šalis žinojo apie šias aplinkybes, pasinaudodama jomis, primetė kitai sandorio šaliai savo valią ir sudarė jai aiškiai nenaudingą sandorį. Taikant šią sandorių pripažinimo negaliojančiais sąlygą santykiams su juridiniais asmenimis ar verslininkais, reikia atsižvelgti į verslo riziką. Todėl

nepripažįstami negaliojančiais sandoriai, sudaryti nenaudingomis sąlygomis dėl rinkos konjunktūros, tam tikrų prekių ar paslaugų paklausos ir kainų sumažėjimo, taip pat sandoriai, sudaryti prisiimant galimą verslo riziką, ar dėl komercinio apsiskaičiavimo (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 204 - 205). Taigi „susidėjusios sunkios aplinkybės“ lemia šalies sprendimą sudaryti sandorį, tačiau toks sandoris turi esminį trūkumą – valios nebuvimą.

Apibendrinant, praktikoje gali pasitaikyti atvejų, kai asmuo sudarydamas sandorį nors ir žino, kad tas sandoris neatitinka jo valios, bet sandorį sudaro siekdamas išvengti neigiamų pasekmių. Išanalizavus teisės aktus, teisės mokslininkų doktriną bei teismų praktiką, matyti, kad kontrahento tiesioginiai ar netiesioginiai veiksmai, kuriais kita sandorio šalis yra informuojama dėl neigiamų sandorio nesudarymo pasekmių ir, kurių dėka šalis išreiškia valią sudaryti sandorį, nelaikytini tos kitos sandorio šalies vidine valia.

2. Sandorio negaliojimo pagrindų taikymas vartojimo sutartyse

Pastebėta, kad Lietuvos įstatymų leidėjas, reglamentuodamas CK 1.90 ir 1.91 straipsnių turinį, vartoja sąvoką: „...sandorio pripažinimas negaliojančiu“, CK 6.228⁴ straipsnis įtvirtina: „Vartojimo sutarčių nesąžiningas sąlygas“. Trumpai tariant, sandorio ir sutarties tapatumas išplaukia iš kodifikuoto civilinės teisės įstatymo. CK 1.63 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad sandoriais laikomi asmenų veiksmai, kuriais siekiama sukurti, pakeisti arba panaikinti civilines teises ir pareigas. Minėto straipsnio 3 dalyje teigiama, kad vienašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios. Taip pat CK 1.63 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad dvišaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia. Taigi dvišalis sandoris yra sutartis.

Atkreiptinas dėmesys, kad nebūtų tikslinga tirti kitų rūšių sandorių, išskyrus vartojimo sutartis, negaliojimo pagrindų, pagal CK 1.90 ir 1.91 straipsnius, taikymą. Pavyzdžiui, teisės mokslininkų doktrinoje teigiama, kad bylose, kurios susijusios su automatizuotai sudarytomis sutartimis, automatizuotų sistemų naudojimo teisiniai padariniai priskiriami šias sistemas naudojančioms asmenims ir automatizuotų sistemų atlikti žingsniai saisto jų naudotojus. Tokia teismų praktika paneigia poreikį peržiūrėti klasikinės sutarčių sudarymo taisyklės (Drazdauskas, 2024, p. 48). Taigi automatizuotai sudarytomis sutartimis gali būti taikomos bendrosios teisės normos, tarp kurių yra ir sandorių pripažinimas negaliojančiais pagal CK 1.90 ir 1.91 straipsnius.

2.1. CK 1.90, 1.91, 6.228⁴ straipsnių taikymo atskleidimas

Prieš pradėdant analizuoti CK 1.90 ir 1.91 straipsnių taikymo poreikį vartojimo sutartyse, vertėtų atskleisti ne tik konkrečias taisykles atsakant į klausimą: „Kas yra šios teisės normos?“, bet ir teisinio reglamentavimo esmę, t. y. taisyklių, įtvirtintų teisės normose tikslą, kitaip tariant, turime užduoti papildomą klausimą: „Koks yra šių taisyklių tikslas?“ (Bartkus, 2023, p. 41). Kitaip tariant, šioje magistro darbo dalyje pirmiausiai analizuojami pagrindiniai vartojimo sutarčių aspektai bei skirtingų teisės normų tarpusavio santykis ir, ar egzistuoja galimybė CK 1.90, 1.91, 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintas teisės normas taikyti kartu ir vienas kitoms papildyti.

CK 6.228⁴ straipsnis lyginant su CK 1.90 straipsniu, išplečia (esant tam tikroms aplinkybėms) fizinio asmens (vartotojo) galimybę grįžti į tą padėtį, kuri buvo iki sudarant vartojimo sutartį. Sustiprintą fizinio asmens, kuris yra vartotojas, teisinės apsaugos poreikį galima pagrįsti. Europos Sąjungos lygmeniu „Vartotojo“ apibrėžimas teisės aktuose yra lakoniškas ir vienareikšmis. Pagal Direktyvos 2011/83/ES 2011 m. spalio 25 d. dėl vartotojų teisių, kuria iš dalies keičiamos Tarybos direktyva 93/13/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/44/EB bei panaikinamos Tarybos direktyva 85/577/EEB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 97/7/EB (toliau - Direktyva 2011/83/ES) 2 straipsnio 1 dalį: „vartotojas yra kiekvienas fizinis asmuo, kuris veikia pagal sutartį, kurioms taikoma ši direktyva, siekdamas tikslų, nesusijusių su jo verslu, prekyba, amatu ar profesija“. Nacionaliniu lygmeniu, formalus „vartotojo“ sąvokos apibrėžimas įtvirtintas CK 6.228¹ straipsnio 2 dalyje, kurioje reglamentuota, kad vartotojas yra fizinis asmuo, kuris sudaro sutartį vartojimo tikslais, kurie nesusiję su to fizinio asmens verslu, prekyba, amatu ar profesija (CK 6.228¹ straipsnio 2 dalis). Darbo autorius pastebi, kad Lietuvos įstatymų leidėjas „Vartojimo sutartims“ dedikavęs CK XVIII¹ skyrių, kuris tarytum papildė CK 6.228 straipsnį, reglamentuojantį esminę šalių nelygybę, atskirais postraipsniais. Direktyvos 2011/83/ES 1 straipsnyje įtvirtintas aukšto vartotojų teisių apsaugos lygis. Lietuvos teisės mokslininkai aiškina, kad vartojimo sutartyse šalys nėra lygiavertėje padėtyje, vartotojas laikomas silpnesne šalimi verslo subjekto atžvilgiu (Novikovienė, 2010, p. 281 - 284). Ilgainiui teisės doktrina vartotojo sampratos aiškinimo kontekste išlieka pastovi: vartotojas yra pažeidžiamesnė vartojimo sutarties šalis ir jo platesnė teisių apsauga, kartais netgi nesivadovaujant sutarčių privalomumu (lot. *pacta sunt servanda*) principu, vartojimo sutartyse yra pateisinama (Bublienė ir Selvestravičiūtė, 2022, p. 61). Vadinas, preziumuojama, kad vartojimo sutartyse vartotojas yra iš esmės nelygiavertėje padėtyje lyginant su kita sandorio šalimi – verslininku. Galimai vartotojo

nelygiavertė padėtis kyla iš vartotojo erudicijos stokos. Pasak teisės mokslininkų: „Tam, kad informacija grįstame modelyje vartotojas galėtų racionaliai nuspręsti, ar, atsižvelgiant į jam siūlomas sąlygas, už prekę verta mokėti prašomą kainą, jis turėtų ne tik gerai išmanyti rinką, kainos struktūrą, bet ir žinoti bei galėti palyginti, ką siūlo konkurentai. <...> dauguma vartotojų tokių žinių neturi“ (Bublienė ir Selvestravičiūtė, 2022, p. 62). Tarptautiniu lygmeniu teismų praktikoje yra bylų, patvirtinančių sustiprintą vartotojų teisių apsaugos poreikį: pavyzdžiui, vartotojai iš prekyautojų ne prekybos patalpose gali patirti psichologinį spaudimą, kuomet verslininkai primygtinai siūlo įsigyti jų parduodamą prekę, o apie teisę atsisakyti sutarties vartotojų neinformuoja (DC prieš HJ, [ESTT], Nr. C-97/22, [2023-05-17], ECLI:EU:C:2023:413) arba pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktiką, nacionaliniuose teisės aktuose gali būti nuostatų draudžiančių tarpvalstybinės nuotolinės prekybos atveju tiekėjui reikalauti, kad vartotojas sumokėtų avansą arba atliktų bet kokią kitą mokėjimą nepasibaigus teisės atsisakyti sutarties terminui (Hof van beroep te Gent prieš Lodewijk Gysbrechts, Santurel Inter BVBA, [ESTT], Nr. C-205/07, [2008-12-16], ECLI:EU:C:2008:730) pagrindžia aukštą vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo poreikį. Taip pat ir teisės mokslininkų publikacijose iliustruojamas pavyzdys, kad internetinėje erdvėje vartojimo sutarties sudarymo metu prekyautojai gali sukurti iliuziją apie vartotojo gaunamą naudą pritaikius jam nuolaidą, kurios iš tiesų nėra (Totoraitis, 2020, p. 110).

Taigi, koks yra skirtingų teisės normų tarpusavio santykis ir, ar egzistuoja galimybė CK 1.90, 1.91, 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintas teisės normas taikyti kartu ir vienas kitoms papildyti? Pirmiausia, CK 1.90 straipsnio 5 dalyje reglamentuota, kad suklydimas negali būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, jeigu šalis suklydo dėl savo didelio neatsargumo arba dėl aplinkybių, dėl kurių riziką buvo prisiėmusi ji pati, arba, atsižvelgiant į konkrečias aplinkybes, būtent jai tenka rizika suklysti. Užsienio teisėje kaip antai Prancūzijos ar Vokietijos teisinėje sistemoje pripažįstama, kad sandoris negali būti pripažintas negaliojančiu dėl asmens suklydimo, jeigu asmuo sudarydamas sandorį prisiėmė riziką ar atsižvelgiant į aplinkybes jam tenka rizika suklysti (Kötz H. and Flessner, 2000, p. 240). Vartotojo priimamą sprendimą sudaryti vartojimo sutartį gali lemti ir verslininko atliekami veiksmai, kurių rezultatas – sudaryta vartojimo sutartis. Pažymėtina, kad vartojimo sutarties sudarymo atveju verslininkas nors ir nesąžiningai pasinaudoja vartotojo silpnumu, tačiau nebūtinai verčia kitą šalį sudaryti sutartį. Bet tai nepaneigia fakto, kad vartotojas atsiduria neproporcingai nepalankesnėje padėtyje negu verslininkas. Pagal Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 1 punktą, vartotojai turi teisę savo nuožiūra įsigyti ir naudoti prekes ir (ar) paslaugas (pasirinkti pardavėją, paslaugų teikėją) (Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas, Valstybės

žinios, 1994 m. gruodžio 7 d., Nr. 94-1833). Esant esminei nelygybei tarp šalių prisiimtų sutartinių įsipareigojimų, vienas iš lemiamų kriterijų pripažįstant sutartį negaliojančia, taip pat yra pasinaudojimas kitos šalies silpnumu (ekonominė priklausomybė, nepatyrimu). Tačiau esminis skiriamasis šių teisės normų požymis, matyt, yra tai, kad esminės nelygybės atveju šalis nesąžiningai pasinaudoja kitos šalies silpnumu, tačiau nebūtinai verčia kitą šalį sudaryti sutartį, tuo tarpu grasinimo atveju šalis grasina neigiamais ekonominiais padariniais ir taip verčia sudaryti sutartį (Drazdauskas, 2008, p. 228 - 229). Perfrazuojant, prisiminus pirmiau byloje DC prieš HJ, [ESTT], Nr. C-97/22, [2023-05-17], ECLI:EU:C:2023:413 aptartą situaciją, prekiautojo poelgį galėtume kvalifikuoti ir pagal CK 1.91 straipsnio 1 dalį. Taigi, norint taikyti minėtą teisės aktą, reikėtų atsakyti į klausimą: „Ar vartotojas buvo priverstas sudaryti vartojimo sutartį labai jam nenaudingomis sąlygomis?“. Kita vertus, CK 6.228⁴ straipsnyje įtvirtintos teisės normos, leidžiančios atsisakyti tik nesąžiningų sutarties sąlygų, lyginant su CK 1.90 bei CK 1.91 straipsniais, siaurina fizinio asmens (vartotojo) galimybę grįžti į tą padėtį, kuri buvo iki vartojimo sutarties sudarymo. Pastarąją vartotojo padėtį pagrindžia ir CK 1.96 straipsnio nuostata: „Sandorio dalies negaliojimas nedaro negaliojančių kitų jo dalių, jeigu galima daryti prielaidą, kad sandoris būtų buvęs sudarytas ir neįtraukiant negaliojančios dalies.“. CK 6.228⁴ straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad vartotojas turi teisę teismo tvarka reikalauti pripažinti negaliojančiomis vartojimo sutarties nesąžiningas sąlygas, kitaip tariant, vartojimo sutartis su sąžiningomis sąlygomis liktų galioti. Palyginimui: CK 1.90 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad iš esmės suklydus sudarytas sandoris gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal klydusios šalies ieškinį. Taip pat ir CK 1.91 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad sandoris, kurį asmuo: „<...> buvo priverstas sudaryti labai nenaudingomis sąlygomis“, gali būti teismo tvarka pripažintas negaliojančiu pagal nukentėjusiojo ieškinį. Visgi sandorio pripažinimas negaliojančiu įstatymų leidėjo laikytinas kraštutine (lot. *ultima ratio*) priemone. Minėta išvada išplaukia iš pažodžiui vienareikšmiškai suprantamos CK 1.90 straipsnio 7 dalyje įtvirtintos nuostatos: „Suklydusi šalis neturi teisės reikalauti pripažinti sutartį negaliojančia, jeigu ji savo teises ir interesus adekvačiai gali apginti kitais gynimo būdais“. Kasacinio teismo praktika taip pat patvirtina bendrąjį sutarčių teisės principą: „Net ir sutarties pažeidimo atveju turi būti dedamos maksimalios pastangos sutarčiai išsaugoti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Antras minėtų teisės normų santykio aspektas pasireiškia tuo, kad teismų praktika aiškina asmens individualių savybių svarbą taikant CK 1.90 straipsnį nagrinėjamoje byloje, o pagal CK XVIII¹ skyrių vartotojo asmeninės savybės neturi reikšmės. Palyginama: „Su

sutarčių sudarymu susijusių rizikų dydis, patirti finansiniai nuostoliai, galimos subjekto žinios ir patirtis finansinių priemonių srityje arba jo aktyvūs veiksmai sudarant sandorius nėra pagrindas tokios sandorio šalies nelaikyti vartotoju“ (Jana Petruchová prieš FIBO Group Holdings Limited, [ESTT], Nr. C-208/18, [2019-10-03], ECLI:EU:C:2019:825) ir (pagal CK 1.90 straipsnį): „Sandorio šalies individualios savybės (amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika ir kita) yra svarbios, kai vertinama, ar asmuo be suklydimo suvokė ar galėjo suvokti sandorio sudarymui svarbias aplinkybes“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant, vartotojo nelygiavertės padėties lyginant su kita sandorio šalimi – verslininku prezumpcija sukuria prielaidas fiziniam asmeniui, sudariusiam vartojimo sutartį, esant tam tikroms aplinkybėms grįžti į tą padėtį, kuri buvo iki atitinkamos vartojimo sutarties sudarymo. Nors taikant CK 6.228⁴ straipsnį ir nėra svarbus vartotojo erudicijos lygis, tačiau „sąžiningomis“ laikytinos sutarties sąlygos liktų galioti ir toliau, jeigu sutartis gali būti toliau vykdoma panaikinus nesąžiningas sąlygas. Palyginimui, pagal CK 1.90 straipsnį, sandorio šalis, prisiimanti riziką, turi būti apdairi, iš esmės klydusi. Taip pat, pagal Lietuvos teismų formuojamą praktiką, įvertinamos fizinio asmens savybės tam, kad sutartis būtų pripažinta negaliojančia. Pagal CK 1.91 straipsnį, priešingai negu taikant CK 6.228⁴ straipsnį, taip pat sutartis būtų pripažinta negaliojančia, tačiau vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad vienu atveju šalis verčiama kontrahento sudaryti sutartį labai nenaudingomis tai šaliai sąlygomis, o vartotojas turi teisę nesudaryti vartojimo sutarties.

2.2. CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo atribojimas nuo CK 6.228⁴ straipsnio

Pirmoje magistro darbo dalyje nustatyta, kad sandorio negaliojimo instituto (CK 1.90 straipsnis) taikymo pagrindai gali būti: esminis suklydimas, esminiai sandorio elementai, buvę sandorio sudarymo metu (kai asmuo neteisingai suvokia esmines sandorio aplinkybes, netiksliai pats išreiškia valią), sandorio šalies individualios savybės (asmens amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika), klydusios šalies ieškinio padavimas teismo tvarka, sandorio šalių valios nesutapimas. Taip pat, pagal CK 1.91 straipsnį, buvo nustatyti šeši sandorio negaliojimo pagrindų objektai (apgaulė ir kt.). Analogiškai, pagal CK 6.228⁴ straipsnio nuostatas, sandorio negaliojimo instituto taikymo pagrindas gali kilti iš vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų. Šiame magistro darbo skyriuje išsamiau nagrinėjamas pastarasis galimas sandorio negaliojimo instituto taikymo pagrindas.

Visų pirma, nacionaliniu lygmeniu CK 6.228⁴ straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad nesąžiningomis laikomos vartojimo sutarčių sąlygos, kurios šalių nebuvo individualiai aptartos ir kuriomis dėl sąžiningumo principo nesilaikymo iš esmės pažeidžiama šalių teisių ir pareigų pusiausvyra vartotojo nenaudai. Taip pat pateikiama ir prezumpcija, kad nesąžiningos yra sutarties sąlygos, kuriomis:

- 1) panaikinama arba apribojama verslininko civilinė atsakomybė už žalą, padarytą dėl vartotojo gyvybės atėmimo, sveikatos sužalojimo, ar už žalą, padarytą vartotojo turtui;
- 2) sutarties vykdymas yra verslininko prerogatyva / valia / diskrecija, t. y. tik verslininkui suteikta teisė vienašališkai nustatyti (sukurti ar keisti) bei aiškinti sutarties sąlygas, nutraukti ar pratęsti sutartį (atsisakyti vykdyti sutartį negrąžinant vartotojo sumokėtų sumų ar perleisti sutarties vykdymą tretiesiems asmenims be vartotojo sutikimo), vienašališkai pakeisti bet kokias prekių ar paslaugų savybes; jų kainas arba teisė vienašališkai padidinti kainą be vartotojo teisės atsisakyti sutarties (ši nuostata netaikoma sutartims dėl vertybinių popierių, kitų finansinių dokumentų, taip pat dėl daiktų perleidimo ir paslaugų teikimo, kai kaina yra susijusi su biržų kursų ar indeksų svyravimais ir jos nekontroliuoja verslininkas, ir užsienio valiutos, kelionės čekių ar užsienio valiuta išreikštų tarptautinių pašto perlaidų pirkimo-pardavimo sutartims); spręsti, ar pateiktos prekės arba suteiktos paslaugos atitinka sutarties reikalavimus; o vartotojo atžvilgiu panaikinama arba suvaržoma teisė pareikšti ieškinį ar pasinaudoti kitais pažeistų teisių gynimo būdais.

Kadangi, pagal CK 6.228⁴ straipsnio nuostatas, sandorio negaliojimo instituto taikymo pagrindas gali būti vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos, bei siekiant atsakyti į klausimą, ar dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, taip pat dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi ar dėl susidėjusių sunkių aplinkybių sudarytas sandoris galėtų būti apibūdintas kaip sandoris su nesąžiningomis sąlygomis, vertėtų panagrinėti „sąžiningumo“ sampratą kiek plačiau. Teisės mokslininkai taip pat akcentuoja: „šiuolaikinėje teisėje sutarties privalomumo principo reikšmė yra sumažėjusi, nes palaipsniui didesnę svarbą įgijo sąžiningumo principas“ (Chochrin, 2019, p. 33). Įprastai civilinėje teisėje asmens sąžiningumas yra preziumuojamas (Jokubauskas, 2023, p. 63-64). Sutarčių teisėje sąžiningumas turi esminę reikšmę: „Sutarčių teisė yra grindžiama sąžiningumo principu. Sąžiningumas yra moralinis sutarčių teisės turinys ir jos kokybės matas. Jis turi būti taikomas visose sutartinių santykių situacijose, nepriklausomai nuo jų įvairovės. Jei viena šalis negauna sutartos naudos, absoliučiai nesąžininga iš jos reikalauti

suteikti priešpriešinę naudą. Jei teisinė sistema tai ignoruoja ir nesprensdžia tokių situacijų <...>, ji nėra efektyvi ir turi labai rimtų vertybinių trūkumų, todėl ją reikia tobulinti.“ (Didžiulis, „Vis dar nenugalima pandemija, nuomos...“, 2021a). Kiti mokslininkai pastebi, kad sąžiningumo principo turinio nedetalizavimas kodifikuoto įstatymo nuostatose vis dar suponuoja klausimus, koks geros valios turinys, kada ir kaip turėtų būti remiamasi sąžiningumo principu, koks vaidmuo šiam principui priskirtinas. Atsakyti į šiuos klausimus – uždavinys – svarbus ne tik teoriniu, bet ir praktiniu požiūriu, nes principo taikymas sprendžiant ginčus, kylančius iš sutartinių santykių, yra susijęs su teisės saugomų vertybių apsauga (Mulevičiūtė, 2013, p. 173). Kiti mokslininkai sąžiningumo principą aiškina kaip priemonę, kuri skirta užtikrinti patikimus ir stabilius turtinius santykius bei skatinti civilinės apyvartos raidą (Jaruševičius, 2007, p. 279). Teisės aktuose įstatymų leidėjas sąžiningumą tapatina su objektyvumu kaip antai Valstybės tarnybos įstatymo 4 straipsnio 2 dalies 8 punkte įtvirtinta: „sąžiningumas ir nešališkumas. Valstybės tarnautojas privalo būti objektyvus, priimdamas sprendimus vengti asmeniškumų, išklausyti ir pateikti tokią informaciją, kuri padėtų asmeniui priimti tinkamiausią sprendimą, nedemonstruoti savo simpatijų ar antipatijų ir išskirtinio dėmesio atskiriems asmenims ar jų grupėms“ (Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, Valstybės žinios, 1999 m. liepos 30 d., Nr. 66-2130). Pravartu pastebėti ir tai, kad daugiau ar mažiau daugeliui sutarčių yra būdingas rezultatyvus ir neretai glaudus santykių pobūdis, t. y. <...> lojalumo pareiga yra numanoma sąlyga (angl. *implied term*), todėl egzistuoja visose be išimties sutartyse, nesvarbu, ar šalys ją numatė sutarties tekste, ar ne (Didžiulis, 2007, p. 2). Praktikoje, sudarant sandorius, eliminavus lojalumo pareigą, sandoris gali būti pripažintas negaliojančiu pagal CK 1.90, 1.91 straipsnius, ar bent jau pagal CK 6.228⁴ straipsnį, kai sutartis liktų galioti be nesąžiningų sąlygų, jeigu būtų įmanoma tokią sutartį vykdyti. Manoma, kad lojalumo principą vartotojų teisėje išpildo skaidrumo principas. Teisės doktrinoje aiškinama, kad skaidrumo principas vartotojų apsaugos srityje yra reikšmingas vartotojams apsaugoti. Todėl rinkoje esantys prekių ir paslaugų siūlytojai yra įpareigoti siūlymą vartotojams suformuluoti aiškiai ir suprantamai. Taip yra todėl, kad vartotojas kiek įmanoma turi gauti tikslią informaciją apie prekės ar paslaugų savybes, kainą ir sutarties sąlygas, kad galėtų padaryti informuotą sprendimą, labiausiai atitinkantį jo interesus. Per skaidrumo principą yra įgyvendinami vartotojų apsaugos tikslai, o būtent vartotojas yra ginamas nuo pardavėjo ar paslaugų teikėjo nesąžiningumo ir jam suteikiama informacija, kad jis galėtų padaryti tinkamiausią sprendimą (Bublienė, 2006, p. 7 - 8).

Analizuojant CK 6.228⁴ straipsnį, įstatymų leidėjas „sąžiningumo“ sąvoką vartojimo sutartyse aiškina plečiamai ir teismo diskrecijai suteikia laisvę spręsti, ar konkreči sąlyga

galėtų būti laikytina kaip nesąžininga. Kaip antai CK 6.228⁴ straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad teismas gali pripažinti nesąžiningomis ir kitokias vartojimo sutarties sąlygas, jeigu jos atitinka šio straipsnio 2 dalyje nustatytus kriterijus. Įstatymų leidėjas CK 6.228⁴ straipsnio 6 ir 7 dalyse formuluoja taisyklę, kad bet kuri vartojimo sutarties rašytinė sąlyga turi būti išreikšta aiškiai ir suprantamai, o šio reikalavimo neatitinkančios sąlygos laikomos nesąžiningomis. Vartojimo sutarties dalyką apibūdinančios sąlygos, taip pat su parduotos prekės ar suteiktos paslaugos ir jų kainos atitikimu susijusios sąlygos neturi būti vertinamos kaip nesąžiningos, jeigu jos išdėstytos aiškiai ir suprantamai. Be to, neturi būti vertinamos kaip nesąžiningos vartojimo sutarčių sąlygos, tapačios įstatymų ar kitų teisės aktų nuostatoms. Vadovaujantis CK 6.228⁴ straipsnio 5 dalimi: „Ar vartojimo sutarties sąlyga nesąžininga, turi būti vertinama atsižvelgiant į sutartyje nurodytų prekių ar paslaugų prigimtį ir visas sutarties sudarymo metu buvusias ir jos sudarymui turėjusias įtakos aplinkybes, ir visas kitas tos sutarties ar kitos sutarties, nuo kurios ji priklauso, sąlygas.“ - matyti, kad sutarties sąlygos atitikimas sąžiningumo kriterijui turi būti vertinamas atitinkamai atsižvelgiant į aplinkybių visumą. Darbo autorius apibendrintų, kad nesąžiningumą rodantys veiksmai yra tokie, kuriais siekiama pabloginti kontrahento padėtį.

Nacionalinių teismų formuojamoje praktikoje galima rasti išsamių pavyzdžių, iliustruojančių sandorio su nesąžiningomis sąlygomis galiojimo kvestionavimą. Kasacinis teismas vienoje byloje nurodė, kad pagal CK 6.228⁴ straipsnio 8 dalį, kai teismas sutarties sąlygą (sąlygas) pripažįsta nesąžininga (nesąžiningomis), ši sąlyga (šios sąlygos) negalioja nuo sutarties sudarymo, o likusios sutarties sąlygos šalims lieka privalomos, jeigu toliau vykdyti sutartį galima panaikinus nesąžiningas sąlygas. Teismas nesąžiningą sąlygą gali naikinti tik tuo atveju, jei sutartis, panaikinus sąlygą, liktų galioti, nepraradusi prasmės. Jei nacionalinis teismas, atlikęs vertinimą, padaro išvadą, kad panaikinti sąlygos, nepakeičiant jos kita, negalima, iš esmės jis turi pripažinti negaliojančia visą sutartį ir taikyti restituciją. Tačiau teismas, prieš sprendamas dėl visos sutarties pripažinimo negaliojančia, turi įvertinti, ar toks pripažinimas negaliojančia nesukels pernelyg neigiamas pasekmes vartotojui. Esant teigiamam atsakymui į šį klausimą, teismas turi atsižvelgti į vartotojo nuomonę ir, jam nepageidaujant tokių pasekmių, spręsti dėl galimybės pakeisti nesąžiningą sąlygą dispozityviaja vidaus teisės nuostata arba atitinkamu šalių bendru sutarimu taikoma nuostata. Taip pat atkreipiamas dėmesys į tai, kad nagrinėjamoje byloje gali kilti poreikis sąžiningumo aspektu įvertinti ir kitas ginčo sutarčių sąlygas. Jeigu bylą nagrinėjančio teismo būtų pripažinta, kad šios sąlygos nėra aiškiai ir suprantamai išreikštos, bylą nagrinėjantis teismas, atsižvelgdamas į visas bylos aplinkybes ir, be kita ko, į banko, patirtį ir žinias, kiek tai susiję su valiutos keitimo kurso galimu svyravimu ir paskolos sutarties

sudarymo užsienio valiuta rizika, turi įvertinti, ar laikytasi sąžiningumo reikalavimo, ar yra ryški teisių ir pareigų neatitiktis. Vien tai, kad ieškovai buvo informuoti atsakovės apie Šveicarijos frankų valiutos kurso pasikeitimo riziką ir kad nėra pagrindo konstatuoti atsakovės apgaulės ieškovų atžvilgiu atskleidžiant šią riziką, savaime nereiškia, kad atsakovė tinkamai atliko jai įstatymo nustatytas pareigas vartotojui perduoti visą informaciją, kuri gali turėti įtakos ieškovų įsipareigojimų apimčiai ir leistų įvertinti, be kita ko, visą kredito kainą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje).

Magistro darbo autoriaus pastebėjimu Lietuvoje yra realių pavyzdžių, kuomet vartotojui yra netinkamai suteikiama informacija. Pasak teisės mokslininkų, vartotojo teisės į informaciją įgyvendinimas yra vienas esminių aukšto vartotojų apsaugos lygio užtikrinimo garantų (Navickaitė-Sakalauskienė, 2016, p. 192). Kaip antai vartotojas sudarantis terminuotą sutartį su verslininku, iš tikrųjų sudaro neterminuotą sutartį. Vieno sporto klubo internetinėje svetainėje rašoma, kad: „Kiekvieną mėnesį pratęsiamas abonementas su minimaliu 12 mėn. laikotarpiu, kuriam pasibaigus, sutartis gali būti nutraukiama išėjus prieš 30 d.“ (žr. 1 pav.). Iš minėtos sutarties sąlygos matyti, kad vartotojas įsipareigoja kas mėnesį pratęsti 12 mėnesių sporto klubo narystę. Taip pat, nurodyta ir tai, kad vartotojas išėjęs verslininką prieš 30 dienų gali nutraukti sutartį. Atkreipiamas dėmesys, kad nėra aišku, kada tiksliai baigiasi sutartis. Nors sutartyje ir nurodyti terminai, iš esmės sutartis tampa neterminuota, nes sutarties terminą kiekvieną mėnesį pradedant skaičiuoti iš naujo, sutarties nutraukimo (atsisakymo) sąlyga negali būti įvykdyta. Šiuo atveju verslininkas nemini, jog vartotojui prieš 30 dienų informavus verslininką apie sutarties nutraukimą, vartotojui sutarties terminas nebūtų pratęsiamas kitą mėnesį vėl 12 mėnesių, tačiau vartotojui turimas 11 mėnesių abonementas išliktų.

2 pav.

Darbo autoriaus užfiksuota informacija „KOPA GYM“ internetinėje svetainėje.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo formuojamoje teismų praktikoje vartojimo sutarčių ginčiuose galima rasti įvairių pavyzdžių, kurie iliustruoja CK 1.91 straipsnyje įtvirtintus šešis sandorio negaliojimo pagrindų objektus (apgaulė ir kt.). Kaip antai nesąžininga ir agresyvi komercinė veikla gali suklaidinti vartotoją ir taip iškreipti jo ekonominę elgesį. Pavyzdžiui, vienoje byloje Europos Sąjungos Teisingumo Teismas konstatavo, kad draudžiama agresyvi veikla, kuria prekyautojai sukuria apgaulingą įspūdį vartotojui, kad jis jau laimėjo dovaną, nors veiksmui, skirtam pareikalauti šios dovanos atlikti vartotojas privalo sumokėti pinigų ar patirti kokių nors išlaidų. Nesvarbu, kad vartotojui tenkančios išlaidos, pavyzdžiui, pašto ženklo išlaidos, yra nedidelės, palyginti su dovana, ar kad iš jų profesionalas negauna jokios naudos. Taip pat nesvarbu, kad veiksmus, susijusius su dovanos reikalavimu, galima atlikti keliais vartotojui siūlomais būdais, iš kurių bent vienas yra nemokamas, jei dėl vieno ar kelių būdų vartotojas turi patirti išlaidų, kai siekia sužinoti apie dovaną ir apie tai kaip ją atsiimti. Vadovaudamiesi Nesąžiningos komercinės veiklos direktyvos 18 ir 19 konstatuojamosiomis dalimis bei jos 5 straipsnio 2 dalies b punktu, nacionaliniai teismai turi įvertinti vartotojams pateiktą informaciją, t. y. atsižvelgdami į šios informacijos aiškumą ir suprantamumą visuomenei, kuriai skirta nagrinėjama veikla (Purely Creative Ltd, Strike Lucky Games Ltd, Winners Club Ltd, McIntyre & Dodd Marketing Ltd, Dodd Marketing Ltd, Adrian Williams, Wendy Ruck, Catherine Cummings, Peter Henry prieš Office of Fair Trading, [ESTT], Nr. C-428/11, [2012-10-18], ECLI:EU:C:2012:651). Visgi kitoje byloje Europos Sąjungos Teisingumo Teismas yra konstatavęs, kad: „draudžiamas toks nacionalinės teisės aktas, koks nagrinėjamas pagrindinėse bylose, kuriuo, išskyrus tam tikras išimtis ir neatsižvelgiant į specifines bylos aplinkybes, draudžiamas bet koks susietas pardavėjo pasiūlymas vartotojui.“ (VTB-VAB NV (C-261/07) prieš Total Belgium NV ir Galatea BVBA (C-299/07) prieš Sanoma Magazines Belgium NV, [ESTT], Nr. C-261/07 ir C-299/07, [2009-04-23], ECLI:EU:C:2009:244). Galima įžvelgti Europos Sąjungos Teisingumo Teismo apibendrinimą trečioje byloje, kad nacionalinis teismas turi patikrinti, ar pardavėjas arba tiekėjas, dorai ir teisingai veikdamas vartotojo atžvilgiu, galėjo pagrįstai tikėtis, jog vartotojas būtų sutikęs su tokia sąlyga, jei dėl jos būtų buvę atskirai derėtasi (Mohamed Aziz prieš Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), [ESTT], Nr. C-415/11, [2013-03-14], ECLI:EU:C:2013:164). Kitoje Europos Sąjungos Teisingumo Teismo byloje konstatuota, kad Direktyvos 2011/83 8 straipsnio 2 dalies antra pastraipa paaiškinta taip, kad kai vertinant užsakymo procesą, susijusį su nuotolinės prekybos sutarties sudarymu elektroninėmis priemonėmis, siekiama nustatyti, ar formuluotė, kuria pažymėtas užsakymo mygtukas ar panaši funkcija, kaip antai formuluotė „Baigti

rezervaciją“, yra „analogiška“ šioje nuostatoje nurodytiems žodžiams „užsakymas su mokėjimo pareiga“, reikia vadovautis vien žodžiais, kuriais žymimas šis mygtukas ar ši panaši funkcija (Fuhrmann-2-GmbH prieš B., [ESTT], Nr. C-249/21, [2022-04-07], ECLI:EU:C:2022:269). Vadinas, CK 1.91 straipsnyje įtvirtinti sandorio negaliojimo pagrindų objektai (apgaulė ir kt.) vartojimo sutartyse gali pasireikšti ne tik dėl vartojimo sutarties sudarymo objekto, bet ir dėl vartojimo sutarties sudarymo proceso. Pavyzdžiui, vartotojui mygtuko paspaudimas ar panašios funkcijos naudojimas pateikiant užsakymą su mokėjimo pareiga turi būti formuluojamas nedviprasmiškai tam, kad neklaidentų vartotojo.

Apibendrinant, sandoris su nesąžiningomis sąlygomis turi apgaulės elementų. Nesąžiningumą rodantys veiksmai yra tokie, kuriais siekiama pabloginti konrahento padėtį arba konrahento sąskaita pagerinti savąją. Nors vartotojas nusprendamas sudaryti vartojimo sutartį prisiima riziką suklysti ir (ar) veikia dėl savo didelio neatsargumo, jo suklydimas negalėtų pateisinti neaiškių ir dviprasmiškų vartojimo sutarties sąlygų. Pardavėjas, dorai ir teisingai veikdamas vartotojo atžvilgiu, turėtų atskirai derėtis dėl vartojimo sutarties sąlygų jog vartotojas sutiktų su tokiomis sąlygomis.

3. CK 1.90, 1.91 ir CK 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo pasekmės

Sandorio negaliojimo instituto paskirtis yra užtikrinti, kad sudaromos sutartys atitiktų tikrąją šalių valią, kuri turi būti nulemta asmens vidinio įsitikinimo. Todėl sudarius neatitinkantį šalies valios sandorį, svarbu pašalinti iš tokio sandorio kylančias neigiamas pasekmes. Pastarąją mintį galima paaiškinti tuo, kad, sudarant sandorį nesant šalies valios, savaime yra eliminuojamas teisingumo principas. Minėtas principas pažeidžiamas, jei po pažeidimo padarymo nepašalinami jo padariniai, taip pat kai taikomos sankcijos, nesant pažeidimo arba jam neproporcingos. Pažeidimas yra neteisybė (angl. *injustice*), kurią šalina teisingumo vykdymas, pirmiausia taikant civilinėje teisėje įtvirtintas korekcinio teisingumo priemones, o kai jos neadekvačios siekiui atkurti socialinės tvarkos pusiausvyrą, gali ir turi būti taikomas atpildas (Didžiulis, 2024, p. 609). Civilinėje teisėje viena pagrindinių teisingumo priemonių gali būti restitucija. Šiuolaikinėse teisinėse sistemose restitucijos terminas (iš lotynų kalbos – *restitutio, restituere*) dažniausiai vartojamas siekiant apibūdinti negaliojančio sandorio šalių (arba vienos iš jų) grąžinimą į buvusią iki sandorio sudarymo padėtį arba kalbant apie prievoles, kylančias iš vadinamųjų kvazisutarčių, pavyzdžiui, nepagrįsto praturtėjimo (Dambrauskaitė, 2003, p. 80). Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad sandorį pripažinus negaliojančiu nė viena jo šalis negali nieko įgyti ar sutaupyti kitos

sandorio šalies sąskaita. Kiekvienu atveju restitucija turi būti atliekama ne mechaniškai, o įsigilinus į individualią situaciją ir atidžiai pasvėrus šalių bei trečiųjų asmenų interesus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

Teisės doktrinoje aiškinama, kad sandorio, sudaryto suklydus, pripažinimo negaliojančiu padariniai yra dvišalė restitucija, t. y. šalys grąžinamos į padėtį, buvusią iki sudarant sandorį. Papildomi padariniai priklauso nuo atsakovo kaltės. Jeigu ieškovas įrodo suklydęs dėl atsakovo kaltės, tai šis privalo ieškovui atlyginti turėtas išlaidas, turto netekimą ar sužalojimą. Atsakovo kaltė gali pasireikšti neapdairiu nepranešimu kitai sandorio šaliai aplinkybių, kurias privalu pranešti sudarant tokios rūšies sandorius, arba neinformavimu apie tikrąsias aplinkybes suvokus, jog kita sandorio šalis klysta. Šito neįrodęs, ieškovas privalo kitai sandorio šaliai atlyginti turėtas išlaidas, turto netekimą ar sužalojimą (Mikelėnas *et al*, 2001, p. 199). Taigi, pagal CK 1.90 straipsnio 3 dalį, jeigu iš esmės suklydus sudarytas sandoris pripažįstamas negaliojančiu, tada taikomos CK 1.80 straipsnio 2 dalies nuostatos: „Kai sandoris negalioja, viena jo šalis privalo grąžinti kitai sandorio šaliai visa, ką yra gavusi pagal sandorį (restitucija), o kai negalima grąžinti to, ką yra gavusi, natūra, – atlyginti to vertę pinigais, jeigu įstatymai nenumato kitokių sandorio negaliojimo pasekmių.“. Be to, šalis, pagal kurios ieškinį sandoris pripažintas negaliojančiu, turi teisę reikalauti iš antrosios šalies atlyginti turėtas išlaidas, taip pat savo turto netekimą ar sužalojimą, jeigu įrodo, kad suklydo dėl antrosios šalies kaltės. Jeigu tai neįrodyta, šalis, pagal kurios ieškinį sandoris pripažintas negaliojančiu, privalo atlyginti antrajai šaliai turėtas išlaidas, taip pat jos turto netekimą ar sužalojimą. Vadinas, ieškinį pripažinus negaliojančiu pagal CK 1.90 straipsnį, klydusiai šaliai būtų grąžinta visa, ką ji yra perdavusi pagal sandorį (restitucija) arba ta vertę pinigais. Įrodžius kontrahento kaltę, klydusi šalis turi teisę ir į turėtų išlaidų ir (ar) turo netekimo / sužalojimo atlyginimą, o nesant kontrahento kaltei, minėta teisė priklauso jam.

Teisės doktrinoje aiškinama, kad nukentėjusioji šalis grąžinama į padėtį, kuri buvo iki sudarant sandorį. Minėtu atveju nukentėjusiajai šaliai grąžinama visa tai, ką ji perdavė pagal tokį sandorį, o jeigu negalima grąžinti natūra, kaltoji šalis atlygina pinigais. Be to, kaltoji šalis įpareigojama atlyginti nukentėjusiajam visas jo turėtas išlaidas. Negautos pajamos gali būti neatlyginamos, nes jų atlyginti neįpareigoja įstatymas. CK 1.91 straipsnyje nenustatyta nukentėjusiosios šalies pareiga grąžinti kaltajai šaliai viską, ką ji gavo pagal tokį sandorį. CK 1.91 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad, be grąžinimo į padėtį, buvusią iki sudarant sandorį, ir turėtų išlaidų atlyginimo, nukentėjusiajam suteikiama teisė reikalauti atlyginti neturtinę žalą, nes veiksmai, nurodyti CK 1.91 straipsnio 1 dalyje, sukelia padarinių, numatytų CK 6.250 straipsnio 1 dalyje. Neturtinės žalos dydis

nustatomas pagal CK 6.250 straipsnio 2 dalies nuostatas, atsižvelgiant į neturtinės žalos padarinius, kitos sandorio šalies kaltę, jos turtinę padėtį, padarytos turtinės žalos dydį, kitas bylos aplinkybes ir sąžiningumo bei protingumo kriterijus (Mikelėnas *et al.*, 2001, p. 204 - 205). Taigi, pagal CK 1.91 straipsnio 2 dalį, jeigu sandoris pripažintas negaliojančiu dėl vienos iš priežasčių: apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo ar realaus grasinimo, arba dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi, ar susidėjusių aplinkybių, priverčiančių sudaryti sandorį labai nenaudingomis sąlygomis - tai antroji šalis privalo grąžinti nukentėjusiajam visa, ką ji yra gavusi pagal sandorį, o kai to negalima grąžinti natūra, – atlyginti to vertę pinigais. Darbo autorius pastebi, kad įstatymų leidėjas pastarajame straipsnyje perfrazuoja CK 1.80 straipsnio 2 dalies nuostatas. Pagal CK 1.91 straipsnio 2 dalį taip pat kaltoji šalis turi atlyginti nukentėjusiajam visas turėtas išlaidas. Pagal CK 1.91 straipsnio 3 dalį, nukentėjusysis taip pat turi teisę reikalauti atlyginti dėl apgaulės, smurto, ekonominio spaudimo, realaus grasinimo ar dėl šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi veiksmų jam padarytą neturtinę žalą jeigu sandoris teismo tvarka pripažintas negaliojančiu. Darbo autorius pastebi, kad minėta teisės norma nereglamentuoja neturtinės žalos atlyginimo, jeigu sandoris pripažintas negaliojančiu dėl susidėjusių aplinkybių, priverčiančių sudaryti sandorį labai nenaudingomis sąlygomis. Vadovaujantis kasacinio teismo praktika matyti, kad įstatymų leidėjas šioje normoje įtvirtino vienašalę restituciją. Nurodytame CK straipsnyje nenustatyta nukentėjusios šalies pareigos grąžinti kaltajai šaliai visa, ką ji gavo. Tai reiškia, kad nesąžininga šalis pagal negaliojantį sandorį neturi ko nors gauti. Pripažinus ginčijamą sandorį negaliojančiu dėl vienos šalies atstovo piktavališko susitarimo su antrąja šalimi, atsakovas privalo grąžinti kasatoriui visa, ką jis yra gavęs pagal sandorį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Vartotojas, sudaręs neatitinkantį jo valios sandorį, turi dar vieną įstatymo leidėjo suteiktą galimybę pašalinti iš tokio sandorio kylančias neigiamas teises pasekmes. Vartotojas Europos Sąjungoje, nenurodydamas priežasties, gali atsisakyti nuotolinės prekybos sutarties ar ne prekybai skirtose patalpose sudarytos sutarties per 14 dienų laikotarpį. Kaip antai vienoje byloje Europos Sąjungos Teisingumo Teismas aiškina, kad teisės atsisakyti sutarties tikslas – kompensuoti neigiamas pasekmes, kurių atsiranda vartotojui iš nuotolinės prekybos sutarties, suteikiant jam tinkamą apmąstymo laikotarpį, per kurį jis turi galimybę patikrinti ir išbandyti įsigytą prekę. Vartotojui suteiktas apmąstymo laikotarpis pateisinamas tais pačiais tikslais tiek prekių pardavimo, tiek paslaugų teikimo atveju. Pirma, teise atsisakyti sutarties siekiama leisti vartotojui laiku susipažinti su paslaugos, kuri yra atitinkamos sutarties dalykas, savybėmis. Antra, ši teisė

sudaro palankias sąlygas vartotojui priimti informacija pagrįstą sprendimą, atsižvelgiant į visas sutarties sąlygas ir atitinkamos sutarties sudarymo pasekmes, suteikiant vartotojui galimybę nuspręsti, ar nori būti sutarties saistomas su verslininku. Taigi, nors sudarydamas sutartį, numatančią nemokamų paslaugų teikimo laikotarpį, verslininkas aiškiai, suprantamai ir nedviprasmiškai informuoja vartotoją, kad, pasibaigus šiam nemokamų paslaugų teikimo laikotarpiui ir vartotojui per šį laikotarpį neatsisakius sutarties ar jos nenutraukus, už šių paslaugų teikimą bus imamas mokestis, o sutarties sąlygos, su kuriomis buvo supažindintas vartotojas, nesikeičia. Tokiu atveju anksčiau nurodytas tikslas nepateisina to, kad atitinkamas vartotojas vėl turėtų teisę atsisakyti sutarties po to, kai minėta sutartis pakeičiama į mokamą sutartį. Be to, šis vartotojas taip pat negali turėti tokios teisės atsisakyti sutarties, jei tokia mokama sutartis pratęsiama terminuotam laikotarpiui (Verein für Konsumenteninformation prieš Sofatutor GmbH, [ESTT], Nr. C-565/22, [2023-10-05], ECLI:EU:C:2023:735). Taigi, esant vartojimo sutarties atsisakymo institutui, papildoma vartotojo teisių apsauga įtraukiant sandorio negaliojimo institutą, darbo autoriaus nuomone, yra kvestionuotina.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikoje išaiškinta, kad tam tikros sutarties sąlygos pripažinimas nesąžininga turi leisti atkurti teisinę ir faktinę padėtį, kurioje būtų vartotojas, jei nebūtų šios nesąžiningos sąlygos. Sąlygą dėl kainos pripažinus nesąžininga, nacionalinis teismas privalo jos nebetaikyti, nebent tam prieštarautų vartotojas. Padėties, kurioje būtų atsidūręs vartotojas, jei nebūtų buvę šios sąlygos, atkūrimas iš esmės reiškia, įskaitant atvejus, kai paslaugos buvo suteiktos, kad jis atleidžiamas nuo pareigos sumokėti vadovaujantis šia sąlyga nustatyta užmokestį. Taigi tuo atveju, jei prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nuspręstų, kad, taikant atitinkamas vidaus teisės nuostatas, sutartys negali išlikti panaikinus sąlygą dėl kainos, pagal Direktyvos 6 straipsnio 1 dalį nedraudžiama tų sutarčių pripažinti negaliojančiomis, net jeigu dėl to verslininkas negautų jokio atlygio už savo paslaugas. Tik tuo atveju, jei dėl visų sutarčių pripažinimo negaliojančiomis vartotojui kiltų ypač nepalankių pasekmių, dėl kurių jis nukentėtų, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas turi išimtinę galimybę negaliojančia pripažintą nesąžiningą sąlygą pakeisti dispozityviaja arba bendru atitinkamos sutarties šalių susitarimu taikoma nacionalinės teisės nuostata. Vis dėlto svarbu, kad tokia nuostata būtų konkrečiai skirta verslininko su vartotoju sudarytoms sutartims ir turinio aspektu nebūtų tokio bendro pobūdžio, kad ją taikydamas nacionalinis teismas iš esmės pats galėtų nustatyti už suteiktas paslaugas mokėtiną užmokestį. Teismas negali papildyti pagrindinėje byloje nagrinėjamų sutarčių ir pats nustatyti, kaip jis mano, protingo užmokesčio už suteiktas paslaugas dydžio (D.V. prieš M.A., [ESTT], Nr. C-395/21, [2023-

01-12], ECLI:EU:C:2023:14). Akivaizdu, kad nesąžininga sąlyga gali būti naikinama tik tuo atveju, jei sutartis, panaikinus sąlygą, lieka galioti, nepraradusi prasmės. Tačiau jei nacionalinis teismas, atlikęs vertinimą, padaro išvadą, kad panaikinti sąlygos, nepakeičiant jos kita, negalima, iš esmės jis turi pripažinti negaliojančia visą sutartį ir taikyti restituciją (Zsuzsanna Dunai prieš ERSTE Bank Hungary Zrt, [ESTT], Nr. C-118/17, [2019-03-14], ECLI:EU:C:2019:207).

CK 1.90 ir 1.91 straipsniai galimai numato teises pasekmes sandorį pripažinus negaliojančiu, naudą vartotojui, kuris sudaro sutartį su verslininku, veikiančiu (ne)dorai ir (ne)teisingai jo atžvilgiu. Kasacinis teismas vienoje byloje konstatavo, kad tipinės (standartinės) sutarties individualiai neaptarta sąlyga laikoma nesąžininga, jeigu, nepaisant sąžiningumo reikalavimo, dėl jos atsiranda didelis neatitikimas tarp iš sutarties kylančių šalių teisių ir pareigų vartotojo nenaudai. Norėdamas įvertinti, ar sutarties sąlyga, kuria grindžiamas jam pateiktas nagrinėti ieškinys, nesąžininga, nacionalinis teismas privalo atsižvelgti į visas kitas sutarties sąlygas. Atitinkamai sutarties sąlygų aiškumas ir suprantamumas vertinamas pagal konkrečias bylos aplinkybes, apibūdinančias vartotojo sugebėjimus suprasti tikrąjį sutarties sąlygų turinį, bei atsižvelgiant į vidutiniškai informuoto, protingai apdairaus ir atidaus vartotojo supratimo standartą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Vartojimo sutarties sąlygų aiškumo ir suprantamumo vertinamas atsižvelgiant į individualias vartotojo savybes suponuoja į kasacinio teismo bylą, kurioje konstatuota, kad sandorio šalies individualios savybės (amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika ir kita) yra svarbios, kai vertinama, ar asmuo be suklydimo suvokė ar galėjo suvokti sandorio sudarymui svarbias aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi galima būtų interpretuoti jog tam, kad tam tikrą sąlygą pripažinti nesąžininga, vartotojas, vadovaujantis teismo praktika, galimai turėtų būti normaliai atidus ir protingas asmuo, žinodamas tikrąją reikalų padėtį, panašioje situacijoje sandorio nebūtų sudaręs arba būtų jį sudaręs iš esmės kitokiomis sąlygomis. Taigi pagal CK 1.90 straipsnio 5 dalį, vartotojui prisiimančiam riziką suklysti ir veikiančiam dėl savo didelio neatsargumo, suklydimas negalėtų būti laikomas turinčiu esminės reikšmės, todėl ir CK 1.90 straipsnis nebūtų taikomas vartotojo atžvilgiu.

Užsienio teisės mokslininkai pažymi, kad sandorio negaliojimo ir jo pasekmių klausimas yra labai aktualus. Pagrindinė to priežastis – daug sandorių sudaro piliečiai ir juridiniai asmenys, taip pat kiti civilinės teisės apyvartos dalyviai. Tačiau kyla problemų dėl sandorių negaliojimo, kurias reikia spręsti įstatymų leidybos lygmeniu. Iš esmės svarbiausi teisinės praktikos sunkumai kyla dėl sandorių, kurie yra pripažinti

negaliojančiais. Taigi esamų teisės aktų, reglamentuojančių teisinius santykius šioje srityje, tobulinimas, taip pat šios praktikos vienodumas ir stabilumas, garantuoja fizinių ir juridinių asmenų teises ir laisves šioje srityje bei užtikrina konstitucinius principus (Abdukodirovich, 2021, p. 29). Be kita ko, asmeniui pasinaudojus sandorio negaliojimo institutu, gali kilti teisinis klausimas: ar sandorio nebuvo iš viso, ar sandoris nutrauktas. Minėtoms abejonėms suteikia pagrindą ir užsienio teisės doktrina, kurioje sandorio pripažinimas negaliojančiu ir anuliavimas suprantamas kaip dvi negaliojimo rūšys (Tashian, 2021, p. 193). Nacionaliniu lygmeniu, CK 1.63 straipsnio 3 dalyje teigiama, kad vienašaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina ir pakanka vienos šalies valios. Taip pat CK 1.63 straipsnio 6 dalyje įtvirtinta, kad dvišaliu laikomas sandoris, kuriam sudaryti būtina dviejų šalių suderinta valia. Taigi dvišalis sandoris yra sutartis, kurioje sutampa šalių valia sutarti dėl tam tikro dalyko (veiksmo) (ne)atlikimo. Pagal CK 6.162 straipsnio 1 dalį, sutarties sudarymo požymiai yra oferta (pasiūlymo pateikimas) ir akceptas (pasiūlymo priėmimas) arba kiti šalių susitarimą įrodantys veiksmai. Pagal CK 6.181 straipsnio 1 dalį, sutartis sudaryta nuo to momento, kai oferentas gauna akceptą, jei sutartyje nenumatyta kitaip. Analogiškai teigiama teisės doktrinoje, kad Lietuvos sutarčių teisės bendrosios nuostatos atkartodamos UNIDROIT sutarčių teisės principus nenumato ofertos pakankamo apibrėžtumo kriterijų (Bublienė ir Dumčiuvienė, 2016, p. 75). Taigi, vadovaujantis CK 1.90 straipsnio 6 dalies nuostata, kad dėl šalies valios išraiškos, ar jos perdavimo, įvykusi klaida, laikoma valią išreiškusios šalies suklydimu, galima manyti, jog objektyvūs veiksmai, išreiškę valią sudaryti sutartį, lemia, kad sandoris buvo sudarytas.

Apibendrinant, pagal CK 1.90 straipsnį, klydusios šalies išlaidų atlyginimas ar savo turto netekimo / sužalojimo vertės atlyginimas priklauso nuo kontrahento kaltės, o jos neįrodžius – išlaidų atlyginimo prievolė atsiranda klydusiajai šaliai. Pagal CK 1.91 straipsnį, ne tik nukentėjusios šalies patirtos išlaidos, bet ir patirta neturtinė žala gali būti atlyginti, nes kontrahento kaltę įstatymų leidėjas preziumuoja. Pagal abu minėtus straipsnius taikoma restitucija, tik CK 1.91 straipsnio atžvilgiu ji vienašalė. Kalbant apie vartojimo sutartis, pagal bendrąjį principą lieka galioti sąžiningosios sutarties sąlygos, jeigu panaikinus nesąžiningąsias, sutartis objektyviai galėtų būti vykdoma. Visgi pastaruoju atveju turėtų būti galima nutraukti verslininko ir vartotojo sudarytą sutartį, jeigu bent viena iš šalių praranda tarpusavio pasitikėjimą arba egzistuoja pateisinama priežastis nutraukti sudarytą sandorį.

IŠVADOS

1. Siekiant pagrįsti CK 1.90 ar CK 1.91 ir (ar) CK 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymą, svarbu nustatyti, ar konkrečiu atveju tam tikrų situacijos aplinkybių apibūdinimas išpildo esmines atitinkamo (-ų) straipsnio (-ų) sąvokas. Lingvistiniu požiūriu „suklydimo“ ir „apgaulės“ sąvokos, nors ir panašios valios nebuvimo aspektu, tačiau skiriasi sandorio šalies sprendimo sudaryti sandorį kilmės šaltinis. Kadangi sandoris su nesąžiningomis sąlygomis turi apgaulės elementų, svarbu nustatyti ir tai, ar konkretaus sandorio šalys atitinka „vartotojo“ ir „verslininko“ apibrėžimus.
2. Pateiktos informacijos sandoriui sudaryti aiškumo ir nedviprasmiškumo imperatyvas nepateisina klaidingo teisių ir pareigų įsivaizdavimo, jeigu sandorio šalis suklydo dėl jos pačios neapdairumo, neatidumo ar nerūpestingumo. Vertinant, ar apskritai buvo suklysta, reikia atsižvelgti į sandorio šalies amžių, išsilavinimą, sandorio sudarymo ir kitas svarbias aplinkybes. Išimtis taikoma vartotojui, prisiimančiam riziką suklysti ir veikiančiam dėl savo didelio neatsargumo, kurio suklydimas ir individualios asmeninės savybės negalėtų būti laikomos turinčiomis esminės reikšmės.
3. Tiek CK 1.90 straipsnis, tiek ir CK 1.91 straipsnis numato teises pasekmes – dvišalę arba vienašalę restituciją (atitinkamai) arba atlyginimą pinigais, tačiau, pagal CK 1.90 straipsnį, klydusiajai šaliai neįrodžius kontrahento kaltės, ji privalės atlyginti to kontrahento turėtas išlaidas, turto netekimą / sužalojimą. CK 1.91 straipsnis palankus nukentėjusiajam tuo aspektu, kad kaltoji šalis ne tik turi atlyginti visas turėtas išlaidas, bet ir jam padarytą neturtinę žalą, o kaltoji šalis neturi teisės į turėtų išlaidų ar kt. atlyginimą. Vartojimo sutartyse, taikant CK 6.228⁴ straipsnį, „sąžiningomis“ laikytinos sandorio sąlygos liktų galioti ir toliau, jeigu sutartis gali būti toliau vykdoma panaikinus nesąžiningas sąlygas.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Europos Sąjungos direktyvos

1. Europos Parlamento ir Tarybos 1993 m. balandžio 5 d. direktyva (ES) 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2019 m. lapkričio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/2161. OL L 095 21.4.1993, p. 29.

Nacionaliniai teisės norminiai aktai

2. Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas. Valstybės žinios, 1994 m. gruodžio 7 d., Nr. 94-1833.
3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinis kodeksas, Valstybės žinios, 2000 m. rugsėjo 6 d., Nr. 74-2262.
4. Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatymas, Valstybės žinios, 1999 m. liepos 30 d., Nr. 66-2130.

Specialioji literatūra

5. Abdukodirovich Musayev Kodirbek, „Legal problems that invalidate a transaction made for a purpose known to be contrary to the foundations of law and order or morality“, 2021, Independent researcher at Tashkent State University of Law, European Journal of Research volume 6 issue 72021 pages 23 - 31.
6. Bartkus Jurgis, „Įrodymų leistinumas tarptautiniame komerciniame arbitraže“, daktaro disertacija, Gento universitetas, Vilniaus universitetas, 2023.
7. Bublienė Danguolė, Selvestravičiūtė Agnė, „Europos vartotojų teisės loginis pagrindas naujų iššūkių šviesoje“, Teisė, 2022, Vol. 125, p. 56 - 71.
8. Bublienė Danguolė, „Skaidrumo principas ir nesąžiningų sąlygų direktyva“, Teisė, 2006, Vol. 58, p. 7 - 23.
9. Bublienė Danguolė, Dumčiuvienė Daiva, „Atviros kainos sutarties modelis vienos konvencijoje, švelniojoje teisėje ir Lietuvos sutarčių teisėje“, Teisė. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2016, Nr. 99, p. 64 - 78.
10. Chochrin Tomas, „Vienašalis sutarties nutraukimas kaip kraštutinė savigynos priemonė“, Daktaro disertacija, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2019.

11. Dambrauskaitė Asta, „Restitucijos taikymo sandorių pripažinimo negaliojančiais bylose problemos“, Jurisprudencija: mokslo darbai. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2003, t. 37(29), p. 79 - 88.
12. Dambrauskaitė Asta, „Simuliacijos samprata Europos šalių sutarčių teisėje“, leidinyje Socialinių mokslų studijos, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, Nr. 3(4), p. 1417 - 1441.
13. Didžiulis Laurynas, „Numatomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis“, Teisės problemos, Vilnius: Teisės institutas. ISSN 1392-1592. 2007, Nr. 1(55), p. 46 - 84.
14. Didžiulis Laurynas, „Baudimo civilinėse bylose problema“ ir „Lietuvos baudžiamosios justicijos teisė: patirtis ir ateitis“, Vilnius University Open Series, 2024, pp. 599 – 619.
15. Drazdauskas Stasys, daktaro disertacija „Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei“, Vilnius, 2008, Vilniaus universitetas.
16. Drazdauskas Stasys, „Ketinimas šaliai būti saistomai sudarant sutartis automatizuotai“, Teisė, 2024, Vol. 132, pp. 37 – 51.
17. Jaruševičius Dmitrijus, „Sandorio negaliojimo pasekmės“ iš „Mokslinės minties šventė-2007“, Mykolo Romerio universitetas, 2007.
18. Jokubauskas Remigijus, „Skolininko nesąžiningumo vertinimo problemos fizinių asmenų bankroto procese“, Teisė, 2023, Vol. 126, pp. 56 – 72, Vilniaus universiteto leidykla.
19. Mikelėnas Valentinas, *et al*, „Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras Pirmoji knyga“, Vilnius: Justitia, 2001.
20. Mulevičiūtė Sandra, „Sąžiningumo principas sutarčių teisėje“, „Mokslinės minties šventė 2013“, Mykolo Romerio universitetas.
21. Navickaitė-Sakalauskienė Ieva., „Vartotojų apsauga nuo nesąžiningos komercinės veiklos Europos Sąjungoje ir Lietuvoje“, Daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius, 2016.
22. Novikovienė Lina „Vartotojo sampratos teorinės ir praktinės įžvalgos“ Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos Jurisprudencija, 2010, 4 (122): 279 - 293.
23. Papirtis Leonas Virginijus *et al*, „Civilinė teisė. Bendroji dalis. II tomas.“, Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
24. Pranka Darius, „Apgaulės samprata ir reikšmė atibojant sukčiavimą ir civilinės teisės pažeidimą“, Mykolo Romerio universitetas, 2012, 4(2), p. 663 - 683.

25. Tashian Roman, „Classification of invalid transactions in present law doctrine of European countries“, 2021, Scientific Journal of Polonia University, p. 190 - 194.
26. Totoraitis Laurynas, „Interneto prieigos paslaugų teikėjo teisė reikalauti vartotojui suteiktų nuolaidų sutarties nutraukimo anksčiau termino atveju“, Teisė, 2020, Vol. 116, pp. 106 - 119.

Teismų praktika

Lietuvos teismų praktika

27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-P-346/2004.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-555/2009.
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-232/2012.
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-213/2013.
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. balandžio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2013.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-381/2013.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-76/2014.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-68/2014.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-423/2014.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-533-421/2015.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-53-701/2016.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-268-421/2016.
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-51-695/2017.

40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-63-916/2019.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-131-378/2019.
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-87-611/2021.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 2d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-9-381/2023.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. kovo 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-80-378/2024.
45. Kauno apygardos teismo 2024 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-262-950/2024.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktika

46. Hof van beroep te Gent prieš Lodewijk Gysbrechts, Santurel Inter BVBA, [ESTT], Nr. C-205/07, [2008-12-16], ECLI:EU:C:2008:730.
47. VTB-VAB NV (C-261/07) prieš Total Belgium NV ir Galatea BVBA (C-299/07) prieš Sanoma Magazines Belgium NV, [ESTT], Nr. C-261/07 ir C-299/07, [2009-04-23], ECLI:EU:C:2009:244.
48. Purely Creative Ltd, Strike Lucky Games Ltd, Winners Club Ltd, McIntyre & Dodd Marketing Ltd, Dodd Marketing Ltd, Adrian Williams, Wendy Ruck, Catherine Cummings, Peter Henry prieš Office of Fair Trading, [ESTT], Nr. C-428/11, [2012-10-18], ECLI:EU:C:2012:651.
49. Mohamed Aziz prieš Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa), [ESTT], Nr. C-415/11, [2013-03-14], ECLI:EU:C:2013:164.
50. Zsuzsanna Dunai prieš ERSTE Bank Hungary Zrt, [ESTT], Nr. C-118/17, [2019-03-14], ECLI:EU:C:2019:207.
51. Jana Petruchová prieš FIBO Group Holdings Limited, [ESTT], Nr. C-208/18, [2019-10-03], ECLI:EU:C:2019:825.
52. Fuhrmann-2-GmbH prieš B., [ESTT], Nr. C-249/21, [2022-04-07], ECLI:EU:C:2022:269.
53. D.V. prieš M.A. [ESTT], Nr. C-395/21, [2023-01-12], ECLI:EU:C:2023:14.
54. DC prieš HJ, [ESTT], Nr. C-97/22, [2023-05-17], ECLI:EU:C:2023:413.
55. Verein für Konsumenteninformation prieš Sofatutor GmbH, [ESTT], Nr. C-565/22, [2023-10-05], ECLI:EU:C:2023:735.

Kiti šaltiniai

56. Didžiulis Laurynas, „Vis dar nenugalima pandemija, nuomos sutartys ir sąžiningumas“ // TeisėPro. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas. 2021, p. [1-11], [žiūrėta 2025 m. vasario 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.teise.pro/index.php/2021/02/03/1-didziulis-vis-dar-nenugalima-pandemija-nuomos-sutartys-ir-saziningumas/>>.
57. Principles of European Contract Law. Full text of Parts I and II combined / ed. O. Lando, H. Bale. The Hague: Kluwer Law International, 2000. P. 240.; Kötz H. and Flessner A. European Contract Law. Vol.1, Clarendon Press, Oxford, 1998, P. 184.
58. Sporto klubo „KOPA GYM“ internetinė svetainė [žiūrėta 2025 m. sausio 3 d.]. Prieiga per internetą: <<https://kopagym.lt/lt/>>.
59. „SOLISUN“ internetinė svetainė [žiūrėta 2025 m. sausio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.idegiokremai.lt/solisun-soliariumai-abonementai/96-90-euru-abonementas-pagrindinis-soliariumo.html>>.
60. UNIDROIT PRINCIPLES OF INTERNATIONAL COMMERCIAL CONTRACTS, International Institute for the Unification of Private Law , 2016. [žiūrėta 2025 m. kovo 5 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.unidroit.org/wp-content/uploads/2021/06/Unidroit-Principles-2016-English-i.pdf>>.
61. Žodynas.lt, 2020-2025, [žiūrėta 2025 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/S/suklysti>>.
62. Žodis.eu, 2025, [žiūrėta 2025 m. kovo 15 d.]. Prieiga per internetą: <<https://zodis.eu/reiksme/sukcius>>.

SANTRAUKA

CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose ir 6.228(4) straipsnyje įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų santykio analizė

Edmundas Bernotas

Magistro darbe analizuojamas CK 1.90 ir 1.91 straipsniuose įtvirtintų sandorio negaliojimo pagrindų, kai sandoris sudarytas iš esmės suklydus arba dėl apgaulės vartojimo ir ne vartojimo sandoriuose (sutartyse), ir CK 6.228⁴ straipsnio, skirto nesąžiningų sąlygų vartojimo sutartyje kontrolei, santykis. Darbe siekiama ištirti skirtingų teisės normų tarpusavio santykį ir tai, ar egzistuoja galimybė tas teisės normas taikyti kartu ir vienoms kitas papildyti. Ši tema labiausiai atskleidžiama per sandorio negaliojimo pagrindų prizmę. Sandorio negaliojimo instituto paskirtis yra užtikrinti, kad sudaromos sutartys atitiktų tikrąją šalių valią, kuri turi būti nulemta asmens vidinio įsitikinimo. Sutarties šalies išorinių aplinkybių, formuojančių kontrahento valią sukūrimas, sukuria prielaidas pripažinti sandorį negaliojančiu.

Moksliniame tyrime atliekama sandorio negaliojimo pagrindų nustatymo analizė pagal CK 1.90 straipsnį (esminis suklydimas, esminiai sandorio elementai, buvę sandorio sudarymo metu (kai asmuo neteisingai suvokia esmines sandorio aplinkybes, netiksliai pats išreiškia valią), sandorio šalies individualios savybės (asmens amžius, sveikata, išsilavinimas, verslo ir kitokia praktika), klydusios šalies ieškinio padavimas teismo tvarka, sandorio šalių valios nesutapimas), pagal CK 1.91 straipsnį (apgaulė, smurtas, ekonominis spaudimas, realus grasinimas, šalies atstovo piktavališkas susitarimas su antrąja šalimi, susidėjusios sunkios aplinkybės sudarant sandorį), pagal CK 6.228⁴ straipsnio nuostatas (sandorio negaliojimo instituto taikymo pagrindas gali būti vartojimo sutarčių nesąžiningos sąlygos). Pažymima, kad atribojant CK 1.90, CK 1.91 ir CK 6.228⁴ straipsnių taikymą, svarbu nustatyti, ar asmuo sandorio sudarymo metu žino, kad tas sandoris neatitinka jo valios, bet sandorį sudaro siekdamas išvengti neigiamų pasekmių. Magistro darbe dėmesys skiriamas ir CK 1.90, 1.91 ir CK 6.228⁴ straipsniuose įtvirtintų teisės normų taikymo pasekmių analizei.

SUMMARY

Analysis of the Relationship between the Grounds for Invalidity of the Transaction Established in Articles 1.90 and 1.91 of the Civil Code and Article 6.228(4)

Edmundas Bernotas

The master's thesis analyzes the relationship between the grounds for invalidity of a transaction established in Articles 1.90 and 1.91 of the Civil Code, when the transaction was concluded by material mistake or due to fraud in consumer and non-consumer transactions (contracts), and Article 6.228⁴ of the Civil Code, which is intended to control the use of unfair terms in a contract. The thesis aims to examine the relationship between different legal norms and whether there is a possibility of applying these legal norms together and complementing each other. This topic is most clearly revealed through the prism of the grounds for invalidity of a transaction. The purpose of the institute of invalidity of a transaction is to ensure that the concluded contracts correspond to the true will of the parties, which must be determined by the internal conviction of the person. The creation of external circumstances by a party to the contract, which form the will of the counterparty, creates the prerequisites for declaring the transaction invalid.

The scientific study analyzes the grounds for determining the invalidity of a transaction in accordance with Article 1.90 of the Civil Code (fundamental mistake, essential elements of the transaction that existed at the time of conclusion of the transaction (when a person incorrectly perceives the essential circumstances of the transaction, inaccurately expresses his will), individual characteristics of the party to the transaction (a person's age, health, education, business and other practices), filing a lawsuit by the mistaken party in court, disagreement between the parties to the transaction), in accordance with Article 1.91 of the Civil Code (fraud, violence, economic pressure, real threat, malicious agreement of a party's representative with the other party, difficult circumstances arising during the conclusion of the transaction), in accordance with the provisions of Article 6.228⁴ of the Civil Code (the basis for applying the institute of invalidity of a transaction may be unfair terms of consumer contracts). It is noted that when delimiting the application of Articles 1.90, 1.91 and 6.228⁴ of the Civil Code, it is important to determine whether a person knows at the time of concluding a transaction that the transaction does not correspond to his will, but concludes the transaction in order to avoid negative consequences. The master's thesis

also focuses on the analysis of the consequences of the application of the legal norms enshrined in Articles 1.90, 1.91 and 6.228⁴ of the Civil Code.